

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע״נ

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות רשפי אש

לע״נ מרים שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

(א) ר"מ (י"ג, י"ד) ע"ן
תוס' ובהם לו: ד"ה אלא,
(ג) לקמן טו, (ד) לעיל יא:
(ה) [ע"ן], (ו) [ע"ן].

גליון הש"ס

גמ' ואימא יין קרוש
ע"י יומא דף ע"ב טוס'
ד"ה וגר שכר כסא"ד:
שם חבילי קש, ע"ן
מ"ל פרק י"ד הלכה ד'
מה"ל עומלת לרעה:
רש"י ד"ה צאו הרה
פסוק הוה בספר
עזרא, פסוק זה נחמתי
וכן נש"י נחמתי דברים
לכ כ"ו ודומתו מניני
עזרא ופתן להס והוא
נחמתי ע וכן צילה דף
טו ע"ב נש"י ד"ה אכלו
משמתי וכן לשון הש"ס
לקמן דף לו ע"א וכן
עזרא אמר לאו הנה
והו ע"פ דברי חז"ל
פסוק דף ג' ע"ב מבדי
כל מילי דעזרא נחמתי פ'
תכליה אמריהו:

תורה אור השלם
(א) חג הפסח תעשה
לך שבועת ימים
באפקדן
וימליך: (והיום שני, י'
(ב) ואשר
ועבדו קול
עריהם ויבדלו
אמר צאו הרה
והביאו עלי זית ועלי
עץ שמן ועלי הרים
ועלי הרים ועלי עץ
עבת לעשת ספר
פסוק: (והיום שני, י')

הגהות וצינונים

[א] שמועה (דפוס' וע"ן
רש"י): [ב] יש שהגיהו
ונמליך (ר"ש דפוס')
ומראה בהן הגיה דאם
נמלך רע' ערוך לנר:
[ג] צ"ל וקננה (וכ"ה
בירושלמי): [ד] צ"ל
וקננה (כ"ה במדרש):
[ה] במדרש אימא עניניך:

לעזי רש"י

פוי"ש"ש, פירוש ורדק,
מין קנים (רש"י שם דף
קג ע"א ד"ה ורדק).

סוכה

פסולת גורן, קשין: פסולת יקב, ומורות ואשכולות ריקנים: גורן
עצמו ויקב עצמו, הקשין עם התצאה ואשכולות עם הענבים דהוה
ליה דבר המקבל טומאה האוכל: יקב כתיב, למשמע לאחר שנעשה
יין: קרוש, קפוי: הא מילתא הוה בידן, עד השמח היינו ספורין

לידע טעם משנתנו מן המקרא הזה
דפסולת הכחוש מדבר דלי אפשר
לספק צ"ן: ואתא רבי ירמיה,
שהזכיר לנו יין קרוש הצא משני:
ושדא ביה נרגא, קלנא צגרון כלומר
השיב תצוה נילתח: רב אשי אמר,
ספיר משמע פסולת מקרא דכתיב
צאספך מגרנך משמע שאתה אוספו
ונוטלו מן הגורן וגורן הוא האוכל
ומה שאתה אוסף וצורר ממוכו הוא
הפסולת: צאו הרה, פסוק הוה
צספר עזרא לעשות סוכות ולא הזכיר
כאן אלא דבר שאינו מקבל טומאה
וגידולו מן הארץ: היינו עלי הרים
היינו עץ עבות, מהו זה ומהו זה
להזכיר שניהם נמקרא הלל אחד
הס דההדס הוא עץ עבות על שם
שהעלן מורכבין זה על זה כמין
עצמות ושרשרות: הדם שושא, שאינו
כשר ללולב לפי שאין עצמו עשויה
של שלש שלש עלין: מתני' וחבילי
זרדין, מין קנים הם שעושין זרדין
טויל"ש צלע"ו ואוגדין אותם וצטודן
לחץ צהמה אוכלתן ולכי יבשי עומדים
להסיק: אין מסכבין בהן, כשהן
קשורין וצמחם מפרש טעמא: ובו"ץ,
הפסולין ששנינו צסקך: כשרין
צדפנות, דכל סוכה הכחוש סך
משמע דפוסן לא איקרי סוכה ודנפקא
לן (לעיל ד' י'): דפנות מצבנת צסקת
צסקות מיתורה דקראי יליפין ולא
ממשעומתא הלכך סוכות תעשה
צאספך מגרנך אסככה הוה דקאי:
גמ' שמעית מר' יוחנן תרתי, פי'

פרק ראשון

סוכה

יב

אי מה חגיגה בעלי חיים, לעיל (דף טו) גבי הא דילפינן איסור
הגאה לא שייך לאקשווי הכי:

בפסולת

גורן ויקב הכתוב מדבר, רבי יוחנן לא יליף מעניני
כבוד מפרש צירושלמי דין כדעמיה ודין כדעמיה רבי
יוחנן אמר עננים למעלה היו כלומר
מן השמים הן צאין ואין זה גידולו מן
הארץ דקתני מתניתין ור"ל אמר
למטה היו ר' יוחנן מדמי להו כאלים
המשלח לחצרו חצית וקנקנים^א וריש
לקיש מדמי ליה כמאן דאמר לחצירה
שלח קופתך וסב לך חיתין והכי נמי
אימא צבראשית רבה (פרשה יג) ר'
יוחנן אמר אין עננים אלא מלמעלה
שנאמר וארו עם ענני שמיא ריש
לקיש אמר אין עננים אלא מלמטה
שנאמר מעלה נשיאים מקנה הארץ
על דעמיה דרבי יוחנן לאחד שכיב
את חצירו חצית של יין וקנקנים^ב על
דעמיה דר"ל לאחד שנאמר לחצירו
מן לי סאה חיתין אמר לו הצא לי
קופתך וצא מדוד כך אמר הקצ"ה
לארץ אייתי ענני^ג וקבל מיטרא:

אמר רבי ירמיהו הוה
וכו' ואתא רבי ירמיהו שדא
ביה נרגא, משמע דרבי ירמיהו לא
מוקי ליה לקרא צפסולת גורן ותימה
דצפ"ק דר"ה (דף יג) דריש חג
האסיף מאי אסיף קציר ופרקי רבי
חיננא מי מליית אמרת מאי אסיף
קציר והכתיב מגרנך ומיקבך צפסולת
גורן ויקב הכחוש מדבר אמר רבי
ירמיהו הוה מלמא הוה צדק ואתא רבי
חיננא ושדא ציה נרגא אלמא מודה
ר' ירמיהו דצפסולת גורן ויקב הכחוש
מדבר וי"ל דהכא נמי מודה צה רבי
ירמיהו ולא קאמר אלא דלא ידע לשנויי
קושיא דר' ירמיהו: חבילי זרדין,
פחותה מעשרים ומתשה קנים:
אין

הך דרבי חייא בר אבא לא שמיע ליה אמר רב אשי חבילי קש וחבילי
עצים משום גזרת אוצר איכא משום תעשה ולא מן העשוי ליכא
והחוטט בגדיש משום תעשה ולא מן העשוי איכא משום גזרת אוצר
ליכא ור' יוחנן אמר לך הכא דקתני אין מסכבין בהן לכתחלה הוה
דאין

טעמיה צדא מינייהו אמר טעמא משום גזרת אוצר דמלאורייתא כשרה הוה ורצנן הוה דגזור שאם אתה אומר כן אין אדם עושה סוכה אלא
הולך ואוכל וישן צאורו צמקום שלא נשתמש שם כל ימות השנה והוא עשוי ועומד ולא לשם סך של כל דנהו שם סוכה עליה ואפילו שם סוכה
שאינה של חג אלא כצת צלמא וצדא מינייהו פירש טעמא דפסולה מלאורייתא משום תעשה ולא מן העשוי: ויא ידענא די מינייהו, פירש
לי ר' יוחנן משום גזרת אוצר והי מינייהו משום תעשה ולא מן העשוי: נחוי אנו, ונשמעה ממה דאמר ר' יוחנן צדוכתא אחריתי: פעמים
שאדם בא מן השדה, כל ימות החמה: ומניחה ע"ג סוכה, שיש לו כל ימות השנה למקנהו ומניח החבילין שם לייצבן ולא לסכך וכשמגיע
החג נמלך עליהם לסכך: והתורה אמרה תעשה ויא מן העשוי, צפסול וזה שנכסך שם שלא לשם סך אפילו ללל אלא לייצבן אין שם סוכה
חל עליו והלכך גזר רצנן שלא יסככו צבילין אפילו הוא מטייל עליה לשם סוכת החג גזירה משום חבילין דכל השנה דאיכא פסול דלאורייתא
אלמא טעמא דמתניתין דהכא משום גזרת אוצר היא ומדרצנן, כל דבר שאדם מקנה ומכניס לקיום קרי אוצר וחבילין שאדם מכניס כל
ימות הקיץ לימות חורף קרי אוצר: ומדאא משום גזרת אוצר, שמע מינה הך דחוטט צגדיש פסולה מלאורייתא משום תעשה ולא מן העשוי
היא דהא שמעיה ר' יעקב לר' יוחנן צדא מינייהו פסולה דלאורייתא: ורבי יעקב, דלא ידע לפרושי הי מינייהו פסולה דלאורייתא והי
מדרצנן: הך דרבי חייא, למפרש צהדיא לא הוה שמיע ליה: אמר רב אשי, מקשי ארצבי יעקב: אשו, תרוייהו טעמי מי ליכא למימריהו
צמתי המשניות: חבילי קש משום גזרת אוצר איכא, מדרצנן: משום תעשה ויא מן העשוי, דלאורייתא ליכא צמתייה מי לא משתמע נמי
מתניתין דצאורם שניתנו שם כל ימות החמה קאמר דלא^א נמלך עליהם לסכך דהויא לה היא גופה פסולה דלאורייתא ומהיכא שמע ר' יוחנן
דמתניתין דהכא לאו מלאורייתא קאמר: והחוטט בגדיש נמי משום תעשה ויא מן העשוי איכא משום גזרת אוצר ציבא, מי לא מניין למימר
נמי דאפילו סתם הכל כלפי מעלה ונענע עומרין שעל הסכך וחזר והניחן לשם סוכה קא פסיל ליה מתניתין מדרצנן משום גזרת אוצר
דזמנין דלא מנענע ונעשין מאליהן כדאמרת גבי חבילין דפסולת להו אפילו מניחן שם לשם סך מדרצנן משום גזירה דכל ימות השנה לאוצר
ומהיכא דייק רבי יוחנן הך טעמי דמוקי להך מלאורייתא והך מדרצנן: אמר ר' יוחנן, מתניתין גופייהו דייקי כותמאי מתניתין דהכא קתני
אין

שי א מיי פ"ה מהלכות
סוכה הלכה י סמג
עשין מנ טו"ש"ע א"ח ס'
מרטט סתף טו:
נו ב מיי שם טו"ש"ע שם
סתף י:
צח ג מיי שם פ"ד הלכה
טו וסמג שם טו"ש"ע
א"ח ס' מל סתף א':

רבינו חננאל

בהמה שחונג בה ואיתקש
סוכה לחגיגה מה בהמה
גידולי קרקע ואינה
מקבלת טומאה אף סוכה
כמותה, ונדחית [ואתן]
למפשטה מדכתיב באספך
מגרנך ומיקבך בפסולת
גורן ויקב הכחוש מדבר
ונדחית גם זו ודקדק רב
אשי מדכתיב מגרנך ש"מ
מגרנך ולא גורן עצמו וכן
מיקב ולא יקב עצמו
למיעוטי יין קרוש וכיצא
בו ונמצא קשיא דרבי
ירמיהו דחיה ועמד לדברי
ר' עקיבא בפסולת גורן
הקב, רב חסדא [אמר]
מדכתיב צאו הרה והביאו
עלי זית ועלי עץ [שמן]
ועלי הרים ועלי תמרים
ועלי עבת לעשות
[סוכות] ככתוב כהני מה
הני גדולי קרקע ולא
מקבלי טומאה אף כל
כוותיה ואסיקא הדיס הוא
עץ עבות מאי היא עבת
ללולב שאר מיני הדס
[סוכה: [מתני' חבילי
קש וחבילי עצים כו',
א"ר יעקב שמעתי מר'
יוחנן דאמר בהלין מתני'
הא דקתני [אין] מסכבין
בחבילות הא דקתני
החוטט בגדיש, פי'
חוטט, כמו חופר
כדגריסין (פסחים כח) כפא
דחט נגרא בגויה נשרוף
הרדלא, החוטט בגדיש
לעשות לו סוכה אינה
סוכה הוה פסולה משום
גזירת אוצר ודא פסולה
מדאורייתא מדכתיב
תעשה ולא מן העשוי ולא
ידענא לפרש הי מינייהו
דאורייתא והי מינייהו
מדרבנן, ופשטנא הני
חבילות דקתני אין
מסכבין לכתחלה הא
יעבר שפיר דמי משום
גזרת אוצר הא מדאורייתא
כשרה כדמפרשה מפני
מה אמרו חבילי קש
וחבילי עצים וחבילי
זרדים אין מסכבין בהן
פעמים שאדם בא מן
השדה וחבילתו על כתפו
כו' עד ונמלך עליה
לסכוכן (א) גזרה שמא
לסכך עתה חבילות
שהביאם היום אטו
חבילות שמא אצלו
מתוחות ליבשם ונמלך
עליהן להניחן עכשו
לסוכה ועל זה אמרה
[ותיר] תעשה ולא מן
העשוי והאי בהחוטט
אינה סוכה ש"מ דאפילו
מדאורייתא פסולה משום
תעשה ולא מן העשוי.

חשך שלמה על ר"ח

(א) נראה דל"ל ומור שלא
לסכך צבילת סוכה הוה
אטו חבילות סוכה אלא מכדי
ומנומת וכו'.

כח א"מ"י פ"ג מהל' נזק
ממון הל' ז סמג עשין
סג טו"ש"ע ח"מ ס"י תי
סעי' א וסי' תי"א סעי' א:
כח ב"מ"י פ"א מהל' מונל
ומני' הלכה י"א סמג
עשין ע טו"ש"ע ח"מ ס"י
תל"א סעי' ג:
ג ד ג"ד מ"י ע"פ הל' י
סמג ע"פ טו"ש"ע ח"מ
ס"י ספד סעי' א:
פ"א ח"מ"י פרק י"ד מה'
נזק ממון הל' עו
סמג עשין סו סג טו"ש"ע
ח"מ ס"י תי"א סעי' ה':
פ"ד ז ח"מ"י ע"פ ספד א
הלכה י"א ופרק ז ע"פ
הלכה ז סמג ע"פ טו"ש"ע
ח"מ ס"י ספד סעי' י"א וסי'
ע"פ סעי' ג:

משורו למדנו. היינו קרן דשן ורגל פטורין צרה"ר וצאצנו וסכיני
אין לחלק בין תמות למועדות ללא שייך לחלק אלא בצעלי
חיים ואל"ת היכי גמר משור מה לשור שכן צ"ח וכוונתו להזיק
ומפרש רש"ז"ס דלמי מצור ושור ממה הלך ולקמן^ג גצי הלך השוה
דקאמר רצוי לאחויי אצנו וסכיני לא
גרס אי לרז דאמר כולם משורו למדנו
היינו שור דלרז א"ש דצמנה הלך
חמי' כדפרשי' אכל קשה כיון דמצור
נמי יליף לפטורו^ד זהו כלים כצור
ולקמן צהמניח (דף קה). מחייב זהו
רז כלים גצי נשבר כדו:
וממונך. לאו דוקא גצי צור
ללא ממונא^ה הוא וכן
גצי אש^ו דפשיטא דאש הדליק גדישו
של חצירו באש של אחר דחייב:
תולדה ישן. הוה מלי למפרך
דלקמן^ז מוקי מחמתין
בשן שדרכו להזיק וקרי ליה אצ
אלא דנלאו הכי פרך שפיר:
והתנן אדם מועד לעולם לא
פריך דשן נמי הוה אצ
כדרש עלה צממא צפ' כילד (לקמן
דף כו): מפלע תחת פלע דהא לא
מיימי הכה קרא אלא מיימי דהו
כיוצא זו: **ביחו** וניעו. פירש
הקונטרס מי האף וקשה לר"ת
דצפ' דס הנדה (מ"ה דף נ"ה) וס' קמני
כחו וניעו ומי האף ונראה לכחו
הוא היוצא מן הגרון ככה וניעו הוא
היוצא מן הפה על ידי נענוע^ח:

לפוטרו ברה"ר. ואל"ת אמאי
פשיטת ליה טפי
מלשם מן העלייה וי"ל כיון דמן
הדין היה משלם נזק שלם וחמי
הלכתא ללא משלם אלא חצי נזק
אם כן חמי הלכתא להקל ולא
להחמיר: **אמאי** קרי לה תולדה
דרגל. אע"ג דמי לרגל כיון שדינה
חלוק היה לו לקרות לה שם צפני
עלמנה: **כדמתרגם רב יוסף**.
נקט רב יוסף לפי שהיה צקי צמרגוס
שיש כמה ענייני תרגום ולא כדפירש^ט
צעלמא לפי שהיה סגי נהור^י ודברים
שכתב אי חמי רשאי לומר על פה
ולכן היה אומר תרגום דמשום עת
לעשות אמר התם^י דשרי ואין לך
עת לעשות גדול מזה^{יא}:
לא ראי הקרן שאין הנאה להזיקו.
ופשיעה פשע שהיה לו לשמור
שורו שצקל היה יכול לשמרו שאין
דחוקה להזיק כיון שאין הנאה להזיקה
אצל שן שיש הנאה להזיקה הוה כעין
אונס שלא היה יכול לשומרה כל כך
כיון שהשן דחוק לאכול להנאתו ולא
ראי השן שאין כוונתו להזיק ואין יורה
תקפה וצקל יכול לשומרה כראי
הקרן לכוונתו להזיק ויורה תקפה^{יב}
ואין יכול לשומרה כל כך יפה:
מיד

בתשובה ותצקשו מחילה בעי^{יג} אלמא צאדס כתיב בעי: איגליין. תרגומו של נצטו אלמא נצטו לשון גילוי הלכך אמר מצעה זה השן למצעה
לשון מגולה הוא דהיינו שן שפעמים מגולה ופעמים מכוסה: נבעה. למשמע הוא עלמנו נבעה נגלה מצעה קמני שהוא מצעה דצר אחר: בועה.
לשון בעי: תנא שור לקרנו ומבעה לשינו. ולקמן^{יד} פרך רגל מאי שיריה: לא ראי הקרן שאין הנאה בו. צעל כרחיק הכי מפרש לא
ראי הקרן שאין הנאה להזיק כראי השן כו' כלומר דאי כתב רחמנא קרן דחייב לא אחיא שן מנייה דקרן אין הנאה להזיקו שן יש הנאה להזיקו:
ולא

כתיבה ולא עוד אלא אמוראי קיימי כותיה ואלביא דידיה שקלי וטרד. ושמואל אמר לך מי
זה השן [שנאמר] איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו וכדמתרגם רב יוסף איכדין איתבליש עשו
אתגליין מטמרוהי. ורב אמר לך מי קתני נבעה. מכדי קראי לא דייקי לא כרב ולא כשמואל רב מאי טעמא לא אמר
כשמואל. אמר תנא ליה [שור] במתני' וכלל קרנו ושנו ורגלו. ושמואל אמר לך תנא שור והוא הקרן תנא מבעה
והוא

אי דלא אפקרינהו לשמואל דאמר. התם צהמניח את הכד (לקמן דף
כח): כל תקלה צור הוא ואע"ג דלא הפקיר היינו צור: וצ"ב
דאמר. כל תקלה שלא הפקירה משור למדנו מה שור שהוא ממונו ואם
הזיק חייב אף כל ממונו אש הזיק חייב: היינו שור. ולאו תולדה
דצור נינהו וצור אמרן לעיל^א תולדה
דשור כי שור ואפי' לשמואל נמי דאמר
תולדה דצור נינהו מאי חזית לאוקומי
מילתא דרז פפא אתולדה דצור מאי
שנא צור דחייב שכן תחילת עשייתו
וכו': הני נמי תחילת עשייתן. תחילת
מה שנעשו צור דהיינו כשהונחו לשם
היו עומדים לנזק: וכי קאמר רב
פפא. תולדה לאו כאז דידה. אתולדה
דמצעה: פלוגתא דשמואל ורב
צמצעה לקמן צשמעתין: אדם נייער.
היינו אצ: אדם מועד. ער וישן
צשילי פ"צ: א"א. תולדה לאדס
היינו כחו וניעו. כמו רוק הפה
ניעו ליחת החוטם (רוק היוצא מתוך
גופיה אגז כח^ב): אי בהדי דאזלי
מוקי. שנפלו^ג על השיראים וטנפוס
או לחוך המשקין ומתאסו: כחו הוא.
והיינו אדס גופו וחייב: אי בתר
דנייה. אחר נוח הרוק לארץ הזיקו
שהחלק אדס צהס: בין לרב בין
לשמואל היינו בור. דהא ודאי
תקלה דלפקרה היא: ברוח מצויה.
דאי צרוח שאינה מנייה הוה אונס
ולא מחייב אצל צרוח מנייה הוה
תולדה לאש שהרי אש נמי הרוח
מוליכה: דכח אחר מעורב בה. והוה
ליה לאסוקי אדעמיה: בחצי נזק
צרוות. שהימה מהלכת והסמיה
צרוות צרגליה ושיצרו את הכלים^ד
דקי"ל דהלכתא גמירי לה למשה
מסיני דממונא הוא ולא קנס ואע"ג
כדאמרין לקמן^ה האי פלגא נוקא
ממונא הוא והלכך לאו תולדה דקרן
הוא אלא דרגל דמכח רגל הוא
דאחו וכרגל לא הוה דרגל משלם
נוק שלם והיינו דרז פפא: ואמאי
קרי לה תולדה דרגל. האילן ולינה
משלמת כמותה: לשלם מן העלייה.
שאל הזיקה יותר ממה שהיא שוה
משלם הזיק מצינו כי רגל דכתיב
זה צרגל^ו מיטב שדכו וגו' ולא הוא
כי קרן דאין המזיק משלם אלא
מגופו כדכתיב (שמות כ"ה) ומכרו את
השור החי וחצו את כספו ואם הזיק
יותר על כדי דמיו מפסיד הניזק:
ולרבא אמאי קרי לה תולדה דרגל
לפוטרו ברה"ר. כי רגל דרגל אינה
חייבת אלא"כ נכנסה לרשות הניזק
והזיקה דכתיב זה ושילת את צעירה
וציער צעדה אחר והיינו צרשות
הניזק^ז: אמר שומר. אמר הקצ"ה:
אתא בקר. גאולה לנדיקים: וגם
לידה. חשך לרשעים אש תשובו

כתיבה ולא עוד אלא אמוראי קיימי כותיה ואלביא דידיה שקלי וטרד. ושמואל אמר לך מי
זה השן [שנאמר] איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו וכדמתרגם רב יוסף איכדין איתבליש עשו
אתגליין מטמרוהי. ורב אמר לך מי קתני נבעה. מכדי קראי לא דייקי לא כרב ולא כשמואל רב מאי טעמא לא אמר
כשמואל. אמר תנא ליה [שור] במתני' וכלל קרנו ושנו ורגלו. ושמואל אמר לך תנא שור והוא הקרן תנא מבעה
והוא

כתיבה ולא עוד אלא אמוראי קיימי כותיה ואלביא דידיה שקלי וטרד. ושמואל אמר לך מי
זה השן [שנאמר] איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו וכדמתרגם רב יוסף איכדין איתבליש עשו
אתגליין מטמרוהי. ורב אמר לך מי קתני נבעה. מכדי קראי לא דייקי לא כרב ולא כשמואל רב מאי טעמא לא אמר
כשמואל. אמר תנא ליה [שור] במתני' וכלל קרנו ושנו ורגלו. ושמואל אמר לך תנא שור והוא הקרן תנא מבעה
והוא

אי דלא אפקרינהו לשמואל דאמר. התם צהמניח את הכד (לקמן דף
כח): כל תקלה צור הוא ואע"ג דלא הפקיר היינו צור: וצ"ב
דאמר. כל תקלה שלא הפקירה משור למדנו מה שור שהוא ממונו ואם
הזיק חייב אף כל ממונו אש הזיק חייב: היינו שור. ולאו תולדה
דצור נינהו וצור אמרן לעיל^א תולדה
דשור כי שור ואפי' לשמואל נמי דאמר
תולדה דצור נינהו מאי חזית לאוקומי
מילתא דרז פפא אתולדה דצור מאי
שנא צור דחייב שכן תחילת עשייתו
וכו': הני נמי תחילת עשייתן. תחילת
מה שנעשו צור דהיינו כשהונחו לשם
היו עומדים לנזק: וכי קאמר רב
פפא. תולדה לאו כאז דידה. אתולדה
דמצעה: פלוגתא דשמואל ורב
צמצעה לקמן צשמעתין: אדם נייער.
היינו אצ: אדם מועד. ער וישן
צשילי פ"צ: א"א. תולדה לאדס
היינו כחו וניעו. כמו רוק הפה
ניעו ליחת החוטם (רוק היוצא מתוך
גופיה אגז כח^ב): אי בהדי דאזלי
מוקי. שנפלו^ג על השיראים וטנפוס
או לחוך המשקין ומתאסו: כחו הוא.
והיינו אדס גופו וחייב: אי בתר
דנייה. אחר נוח הרוק לארץ הזיקו
שהחלק אדס צהס: בין לרב בין
לשמואל היינו בור. דהא ודאי
תקלה דלפקרה היא: ברוח מצויה.
דאי צרוח שאינה מנייה הוה אונס
ולא מחייב אצל צרוח מנייה הוה
תולדה לאש שהרי אש נמי הרוח
מוליכה: דכח אחר מעורב בה. והוה
ליה לאסוקי אדעמיה: בחצי נזק
צרוות. שהימה מהלכת והסמיה
צרוות צרגליה ושיצרו את הכלים^ד
דקי"ל דהלכתא גמירי לה למשה
מסיני דממונא הוא ולא קנס ואע"ג
כדאמרין לקמן^ה האי פלגא נוקא
ממונא הוא והלכך לאו תולדה דקרן
הוא אלא דרגל דמכח רגל הוא
דאחו וכרגל לא הוה דרגל משלם
נוק שלם והיינו דרז פפא: ואמאי
קרי לה תולדה דרגל. האילן ולינה
משלמת כמותה: לשלם מן העלייה.
שאל הזיקה יותר ממה שהיא שוה
משלם הזיק מצינו כי רגל דכתיב
זה צרגל^ו מיטב שדכו וגו' ולא הוא
כי קרן דאין המזיק משלם אלא
מגופו כדכתיב (שמות כ"ה) ומכרו את
השור החי וחצו את כספו ואם הזיק
יותר על כדי דמיו מפסיד הניזק:
ולרבא אמאי קרי לה תולדה דרגל
לפוטרו ברה"ר. כי רגל דרגל אינה
חייבת אלא"כ נכנסה לרשות הניזק
והזיקה דכתיב זה ושילת את צעירה
וציער צעדה אחר והיינו צרשות
הניזק^ז: אמר שומר. אמר הקצ"ה:
אתא בקר. גאולה לנדיקים: וגם
לידה. חשך לרשעים אש תשובו

כתיבה ולא עוד אלא אמוראי קיימי כותיה ואלביא דידיה שקלי וטרד. ושמואל אמר לך מי
זה השן [שנאמר] איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו וכדמתרגם רב יוסף איכדין איתבליש עשו
אתגליין מטמרוהי. ורב אמר לך מי קתני נבעה. מכדי קראי לא דייקי לא כרב ולא כשמואל רב מאי טעמא לא אמר
כשמואל. אמר תנא ליה [שור] במתני' וכלל קרנו ושנו ורגלו. ושמואל אמר לך תנא שור והוא הקרן תנא מבעה
והוא

כתיבה ולא עוד אלא אמוראי קיימי כותיה ואלביא דידיה שקלי וטרד. ושמואל אמר לך מי
זה השן [שנאמר] איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו וכדמתרגם רב יוסף איכדין איתבליש עשו
אתגליין מטמרוהי. ורב אמר לך מי קתני נבעה. מכדי קראי לא דייקי לא כרב ולא כשמואל רב מאי טעמא לא אמר
כשמואל. אמר תנא ליה [שור] במתני' וכלל קרנו ושנו ורגלו. ושמואל אמר לך תנא שור והוא הקרן תנא מבעה
והוא

א) לקמן ו. כ"א.
ב) לקמן כו. [סנהדרין
ע"ב]. ג) עיין תוס' לעיל
ב. ד"ה ולא. ד) [לקמן
י"ז]. ה) לקמן י"ח.
ו) [לקמן י"ט]. ז) ב"ב.
ח) לקמן י"ז. ט) טו.
י) שמות כב ד. כ) לקמן
כ"א. ל) ירושלמי תענית
פ"א סה"א ועיין בתרגום
יונתן שם, מ) ד. נ) ו.
ס) ד. ע) [וכ"כ הערוך
ערך סת]. פ) לקמן פ"ז.
צ) [ועיין ס"א]. ק) ועי'
מוס' שבת קטו. ל"ה
וצ"ד וצ"ח מנילה ל"ה
ד"ה וצמגילה. ר) לקמן
י"ט ע"ב.

גליון הש"ס

תוס' ד"ה וממונך כו'
דפשיטא דאם הדליק.
ע' לקמן כז ע"א מוס'
ד"ה אש משום ממונו:
ד"ה כדמתרגם רב
יוסף וכו'. ואין דף ע"ב
לעשות גרדף מזה. ע'
שנא דף קטו ע"א מ"ה
לא נמנו ומתרגם שם:

תורה אור השלם

א) אמר שמר אהא
בקר וגם לילה אם
תבטלון בעיני שבו
אתיו: וישעיה כ"א. י"ב
ב) איך נחפשו עשו
נבעו מצפוניו:
ועבירה א. ו

ליקומי רש"י

אדם מועד לעולם.
אפילו שלא צונו
[סנהדרין ע"ב]. ביחו
וניעו. מני רוק כן נדה
נ"ה. ביחו. ליחה היוצאה
מן הריאה [קידושין א"א].
ליחה שמתלשה מן הגוף
ע"י חולי שקוין טו"ש
[עירובין ע"ב]. וניעו.
שניסת דרך הריאה ויוצא
דרך הגרון [איכה ג. מה].
צרוות. כל מה שהוא
כחו ולא גופו קרי צרוות.
חצי נזק צרוות.
אע"ג דאורחיהו לאחז
צרוות משלם חצי נזק
כדמפרש לקמיה דהלכתא
גמירי לה [לקמן י"ז].
בחצי נזק צרוות.
צממה שהימה מהלכת
בדרך והיו צרוות ממונן
ממתת רגליה ושיצרה את
הכלים. משלמת חצי נזק
ואע"פ שאין זה שינוי,
דהא אורחיהו צממי והוא
תולדה דרגל ולאו תולדה
דקרן ממה והו"ל לשלומי
נוק שלם הלכה למשה
מסיני הוא לחצי נזק
והוא חצי נזק ממונא
הוא דהא לאו תולדה
דקרן הוא [שבוות לג].
דהלכתא גמירי לה מסיני
שהוה תולדה של רגל
ופטורה צרה"ר כי רגל
ויוקי רגל לאו קנסא
נינהו אלא ממונא שהרי
מועדת מתחילה וגצי
צרוות הוא דלקיל
רחמנא [כתובות מא].

לש"ס מן העלייה. אם אינו שוה כנגד כל הנזק נוטל נכסים מצינו [לקמן טו]. מן המיטב שכתב מוקי [כתובות מא].
ואפילו אין הנוגם שוה שיעור הנזק [לקמן טו]. א) תבעיון בעי. אש צקצקו צקצקתם למהר הקן. [ישעיה כ"א. י"ב].
נבעו מצפוניו. תרגום יונתן איתגליין ולשון ארמית נבעו נחנקשו וכן אש תבעיון בעי [ישעיה כ"א]. ע) ו. א) לא
ראי. לא רליה של זה [סנהדרין טו].

[דף ב ע"א - ד ע"ב]

מגילה נקראת פרק ראשון

דף ב ע"א בפירש"י בד"ה אלא לאו א"כ דרבנן דהוה מקמי רבי עקיבא אמרה ע"כ. לכאורה דמשמע ליה דהני רבנן הוו מקמי ר"ע דהכי משמע דר' יהודה קאמר לר' עקיבא אימתי אמרו רבנן דקורין צ"ל כו' היינו צומן שהשנים היו כחוקן אבל צומן הזה אין קוראין ואין זה מוכרח לדבריה איכא לפרושי דר"י אליבא דרבנן קאמר והם צענמס דברי רבנן דצומן ר"ע היו דטפי יתחא לן למימר הכי דאל"כ רבי יהודה הוא דפליג עליה דר"ע ולא רבנן וע"כ נראה שפירש"י נמשך למטה ושיעור דבריו כך הוא אלא לאו רבנן דפליגי עליה דר"ע ומקמי ר"ע דהיינו צומן שהשנים כחוקן אמרה מיהא דקרינן אלמא כו' ודו"ק:

דף ב ע"ב תוס' בד"ה ועוד האמר רב חסדא כו' ואר"י דתלמודא מסיק ליה כו' והכא ה"ק כו' ועוד את"ל דבסתומות איירי נמי תקשה והאמר רב חסדא כו' ע"כ. כל"ל מתוס' דפרק הצונה א' ופי' דהתם צפ' הצונה תלמודא מסיק ליה לאוקמא הא דרבי ירמיה צפתומות משום דמעיקרא ידע התם מלתיה דר' חסדא ולא הוה קשיא ליה התם מעיקרא ב' מאלה המלות גם דמעיקרא איירי התם לפלוגי צפתומות כדקאמר סתום ועשאו פתוח כו' פתוח ועשאו סתום כו' מש"ה העמיד הך דרבי ירמיה נמי צפתומה ולא תקשה כלל מדבר חסדא אצל הכה"ק מעיקרא ותצורה מאלה המלות ולא ידע כלל לפלוגי בין סתומות לפתומות ומנהך קשיא דפריך מעיקרא אלה המלות איתוחזר ר' ירמיה בין צפתומות בין צפתומות ואם כן שפיר קא מקשה לפוס הך סברא דצפתומות מיירי הא דר' ירמיה תקשה ליה נמי הא דר' חסדא ועד"ו יתפרש מ"ש וכפר"ח ז"ל שהגיה כו' ומשני אין מהוה הוה ולא קשיא מידי דר' ירמיה מוקי לה צפתומות וכי מנני כו' ר"ל דלמאי דמשני בין התם בין הכה"ק אין מהוה הוה ודאי דלק"מ אי דרבי ירמיה מוקי לה נמי צפתומות ומש"ה כי פריך דמגילה מהא דר' חסדא ולא צעי לאוקמא הא דר' ירמיה צפתומות כדמוקי לה צפ' הצונה דהכי אורחיה דמקשה ז"ל הכה"ק קא מדחי ליה להפך הסברא לפי הקושיא כפרש"י התם א' ע"ש והכא מאלה המלות נמי פריך מעיקרא דליכא לפלוגי בין סתומות לפתומות לפוס הך סברא אי איירי צפתומות פריך נמי מרב חסדא כיון דמשני שפיר אין מהוה הוה ולאוקמא אפי' צפתומות כסברת המקשה ודו"ק:

ח"א דף ב ע"ב מנצפ"ד צופים כו' והכתיב אלה המצות כו'. כל דברי המאמר מפורש פרק הצונה ד' בחידושי הלכות ואגדות גם כאלן עיין בחידושי הלכות על דברי התוס' גם עיין בחידושי פרק כ"ג ה"א:

דף ג ע"א תוס' בד"ה וילין יהושע כו' בשצור ע"ל יריחו כתיב וילין כו' ובשצור ע"ל העי כתיב וילין בד"ה וילין יהושע כו' ע"כ. כל"ל. האל כשנר על יריחו שכתבו לאו ממש הוא דכבר כבש את יריחו והמריצה אלא קודם שזר על העי היה דכתיב צהאי קרא ו' וישלחם יהושע וילכו אל המלחזר כו' שעדיין לא הלך ו' על העי כדמסיים צהאי קרא וילין יהושע צלילה בתוך העם עד אשר הלך צעמנו להלחם על העי כדכתיב צאידך קרא ו' וילין יהושע צלילה ההוא צתוך העמק דהיינו כשהיה זר על העי וק"ל ט':

ח"א דף ג ע"א שבחום וחזרו ויפדום כו'. לפי שמואלס דיצור הם כפולים שכתום וצודאי יש לזכר בהם כגון לענין המספר עד אלף ו' וצפרק הצונה ד' דרשו בהם כפולים עיין שם בחידושי צאגדות א': תרגום ש"ל תורה אונקלוס כו'. התרגום הוא לשון ארמית והמורה ודאי ניתנה בלשון הקודש ב' הוא לשון עברי מאצטיו מעבר הנהר אלא פירושה מסיני היה תרגום כדלקמן מפורש זה תרגום שהוא לשון ארמית שהיה להם ומורגלים צו מצית אצי אמס לכן הארמי כמפורש פ' כ"ג ב' ומסיק דשכתום אחרי ימי עורא כדקאמר התם ב' דצרכו להם כתב אשורית ולשון הקודש עד דלמי אונקלוס ויסדום: תרגום ש"ל נביאים יונתן אמרו מפי חגי כו'. יונתן הגדול בתלמודיו של הלל היה כמפורש פרק הישן י"ג והלל ק' שנה קודם שנחזר הצית שני היה י"ד וצודאי ללא ראו את הנביאים חגי זכריה ומלאכי שהיו צפתומה צית שני אלא צקבלה היתה לו מפייה ע"י רבותיו ומקמיה דאונקלוס היה יונתן שהוא היה תלמיד ר"א ור"י שהיו מתלמידיו של ריב"ז טו' שהיה תלמידו של הלל טו' אלא שלא היה יונתן חש לפרש המורה או י' מטעמה דלקמן דמפרש' מלתא ולא היה מפרש רק נביאים דליכא מילי דמסתמן עד שצא אונקלוס ופירש לדורו גם המורה: ויקראו בספר וגו' זו מקרא מפורש זה תרגום כו'. מפורש פרק אין המודר יח': וסגי במספדא בירושלם כמספדא דאחאב כו'. מפורש ספ"צ דמ"ק ט': וראיתי אני דניאל כו' אינהו עדיפי מיניה. מפורש פרק חלק ב' ולכאורה אין למאמר

זה שייכות הכא וגראה משום דזכר לעיל צמעלת כחוצים משום ספר דניאל דלית ציה קך קאמר נמי דלע"ג דלינהו דזרוו עדיפי שהיו נביאים איהו נמי עדיף מנייהו דליהו חוי כו' והקן נמי חוי טפי מנייהו: ויהו בהיות יהושע וגו' א"ל עתה באתי מיד וילין יהושע וכו'. מפורש פרק היה כ"א ופרק נ"ה כ"ב:

דף ג ע"ב תוס' בד"ה אין מועד בפני ת"ח ויום שמועה כפניו דמי ע"כ. ה"ק ואל"כ מה"ד כ"ש חנוכה. וק"ל: בפירש"י בד"ה את צ"ת דכתיב לא תובל דהתעלם כו' ע"כ. לא ידענא אמאי פי' למאי דס"ד מעיקרא למילף מהכא דגדול כבוד הצריות כו' והא דחינן ליה התם צפ' מי שמתו ב' דשאיני התם דכתיב והתעלמת וה"נ צעי למילף התם דגדול כבוד כו' מהך דמייחנן צשמעתין הרי שהיה הולך לשחוט פסחו כו' ודחינן לה נמי התם ב' דשאיני התם דכתיב ולאחותו אלא דגדול כבוד הצריות שדומה ל"ת דוקא צלאו ללא מסור הוא כדמסיק התם ב' וה"נ הכא מקרא מגילה לאו ללא מסור הוא דמ"מ מלוא דרבנן הוא וכ"פ הר"ן צשמעתין וק"ל כ"א: תוס' בד"ה ברוך שישב ולבסוף הוקף כו' וצ"ל דהא דקאמר נידון ככפר מיירי דליכא י' בט"נים כו' ע"כ. ודומיא דהכי ע"כ אפי' דליכא י' צטלנים צמוקף ולצסוף יש צקורין צט"ו ומכא ה"מ להוכיח צפשיטות דהך דכרך שאין צו י' צטלנים נידון ככפר ע"כ צתם כרכים מיירי ולא צמוקף תומה מימות יהושע וכ"ה צרא"ש ור"ן: תוס' בד"ה והתניא ר"א כו' מאי מהני ולבסוף ישב אם לא קדשה כו' ע"כ. כל"ל:

דף ד ע"א בפירש"י בד"ה לוד ואונו כו' ובמתני' דערבין תנן תרתי מינייהו דקא מני לוד ואונו כו' ע"כ. כך היה גרסתו שם אצל צכל נוסחאות שלפניו צמשנה שם ב' לא מנה אלא אונו וכמ"ש התוס' צשמעתין ב' וק"ל: תוס' בד"ה הא א"פעל בננהו כו' אב"ל הכא דהוה ג' בשלשתן לא שייך דמימר שהן בפוליות ע"כ. אין זה מדוקדק דגיא תרשים לא כתיב צקרא ב"ל ולא פריך אלא אלוד ואונו אלא דל"ל דבתרתי נמי לא שייך שהן כפולות וק"ל: תוס' בד"ה נשים חייבות כו' וקשה דהא בתוספתא תני בהדיא דצוממזום כו' ופשיטא דלא עדיפא אשה מאנדרוגינום כו' ע"כ. ל"ע אמאי לא תקשי להו צפשיטות מרישא דקמני צטומטום שאינו מוציא מינו ולא אינו מינו והיינו ע"כ דשמתא זה הקורא אשה הוא ועיין י"ש צזו לזה קצת צצ"י טור א"ת ס' תרפ"ט וק"ל ט': תוס' בד"ה פסק ואומר על הנסים כו' צשעבר ומשום הכי תקנו בה על הנסים כו' ע"כ. כל"ל: תוס' בד"ה מאי אריא פורים כו' דמש"ה דדרוש בו ביום אפי' ב"ט דרשינן ל' יום כו' ע"כ. כל"ל:

ח"א דף ד ע"א חייב אדם לקרות המגילה בלידה ולשנותה ביום שנאמר כו'. והכי משמע ליה מקרא אלהי אקרא יומם דהיינו שאקרא את המגילה ביום לצד שהוא צמקום הלל כדלמרי' לקמן ל' אין זה ראויו כיון שלא תענה להם ל"שאל צתחלת גאלותן שם ציום רק צלילה כמ"ש ל"א צלילה ההוא נדדה שנת המלך וגו' ואמר ולילה ר"ל אקרא אותה צלילה לצד מטעם זה מ"מ לא דומיה לי מלהוכיח הנס גם ציום צמקום הלל שהיום עיקר לקראו הלל ולסעודת פורים כדלמרי' לקמן לב' מדכתיב ימי משתה ושמתה ומאן דמיימי ליה מקרא לג' למען יזמרך וגו' צההוא צממור נמי רמו צו מעשה אקמר שאמר צו הסתרת פניך הייתי צנהל צצומן אקמר נתקיים לד' הסתר אקמיר את פני וגו' כמ"ש צפרק שלוח הקן לד' אקמר מן המורה מנין שנאמר הסתר וגו' כמפורש שם. ואמר אל"ך ה' אקרא וגו' היא תפלת מרדכי ואקמר ואמרו צתפלתם מה צגע צדמי וגו' ר"ל שקלי כסף צנתמ ישראל צנדתי אל שחת ע"י שקלי כסף של המן כדלמרי' לקמן. ואמר שמע ה' וחנוי וגו' שיהיו שקלי כסף של ישראל דוחין שקלי כסף של המן. ואמר שעלתה תפלתם שהפכת מספדי למחול פחתת שקי וגו' של מרדכי שנא' צו ל' וילגש שק וגו' ותאורתי שמתה כמ"ש ל' ליהודים היתה וגו' ושמתה ומסיים ואמר למען יזמרך כבוד וגו' לפי שלא נזכר שום שם צמגילה מן הטעם שכ' המפרשים שנכתבה מעיקרא בלשון פרסי ומ"מ נזכר שמו של הקצ"ה צתחלת הנס שהיה צלילה שנאמר צלילה ההוא נדדה שנת המלך ודרשו מניה לקמן צפרקין לח' שהוא רמו דרך כבוד נדדה שנת מלכו של עולם ו"ש למען שאתה פחתת שקי וגו' אומרך צקריאת מגילה צלילה להזכיר שמך דרך כבוד על נס צצלילה שאין שיהי לפניו נכתב כן נדדה שנת וגו' כדי לצבר את האזון כמלך צ"ו ואמר דגם שאומרך צקריאתה צלילה מ"מ ולא ידום צקריאתה גם ציום לט' שצו עיקר שמתה כדלעיל ומסיים ה' אלהי לעולם אודך בין צצאת עלינו צמדת רחמים בין צמדת הדין כמ"ש ב' צכל מדה שמועד לך או יש לכיון שאמר לעולם אודך על נס פורים ע"פ מ"ש מא' אס כל המועדים יהיו צטלים ימי פורים לא צטלים והיינו אודך על נס זה לעולם שאתה עשית לי גם שלא נזכר שמך צו:

דף ד ע"ב תוס' בד"ה ויעבירנה ד' אמות כו' לפי שאין שם חייב הטאת כגון ש"א היתה עקירה כו' ע"כ. כל"ל כ"ב. וצמוס' פ"צ

הגהות והערות

א] שבת דף קד ע"א בד"ה גרועי. ב] צריך להוסיף "אלא" (גנוזי יוסף). ג] בשבת דף קד ע"א ד"ה עלויי. ד] שבת דף קד ע"א. ה] סנהדרין דף כא ע"ב ד"ה בתחילה. ו] יהושע ח, ט. ז] נראה דצריך להוסיף "בעצמו להלחם" על. ח] יהושע ח, יג. ט] וכע"ז בריטב"א, ועיין בעין יעקב. י] עיין סוכה דף גב ע"ב רש"י ד"ה באטב"ח. יא] בד"ה ואמר דאפילו. יב] סנהדרין דף כא ע"ב. יג] סוכה דף כח ע"א. יד] שבת דף טו ע"א. טו] אבות פ"ב מ"ח. טז] סוכה דף כח ע"א ואבות שם. יז] בדפור' "או". יח] נדרים דף לו ע"ב. יט] דף כח ע"ב. כ] סנהדרין דף צג ע"ב - צד ע"א. כא] צ"ל "הדר" עירובין דף סג ע"ב (חבת ציון). כב] סנהדרין דף מד ע"א ע"ב. כג] ברכות דף יט ע"ב. כד] שם דף כ ע"א. כה] ועיין מהרצ"ח וטו"א מש"כ בזה.

א] שבת דף קד ע"א בד"ה גרועי. ב] צריך להוסיף "אלא" (גנוזי יוסף). ג] בשבת דף קד ע"א ד"ה עלויי. ד] שבת דף קד ע"א. ה] סנהדרין דף כא ע"ב ד"ה בתחילה. ו] יהושע ח, ט. ז] נראה דצריך להוסיף "בעצמו להלחם" על. ח] יהושע ח, יג. ט] וכע"ז בריטב"א, ועיין בעין יעקב. י] עיין סוכה דף גב ע"ב רש"י ד"ה באטב"ח. יא] בד"ה ואמר דאפילו. יב] סנהדרין דף כא ע"ב. יג] סוכה דף כח ע"א. יד] שבת דף טו ע"א. טו] אבות פ"ב מ"ח. טז] סוכה דף כח ע"א ואבות שם. יז] בדפור' "או". יח] נדרים דף לו ע"ב. יט] דף כח ע"ב. כ] סנהדרין דף צג ע"ב - צד ע"א. כא] צ"ל "הדר" עירובין דף סג ע"ב (חבת ציון). כב] סנהדרין דף מד ע"א ע"ב. כג] ברכות דף יט ע"ב. כד] שם דף כ ע"א. כה] ועיין מהרצ"ח וטו"א מש"כ בזה.

עולמות דהיינו עוה"ז הוא נגד הליכה כמ"ש [משלי ו' פסוק כ"ב ובאבות פרק ששי] בהסהלכך תנחה אותך כו' זהו בעוה"ז ובשכבך תשמור עליך בקבר והקילות היא השיחך זה תחייט המתים וימות המשיח דהיינו קימה. וישיבה היינו עוה"ז כמ"ש (ברכות י"ז) לדיקים יושבים ועפרותיהן בראשיהן כו' ואיחא במקובלים שכנגד ד' אלו יש ד' כלים וסימנך משכן. דהיינו מסה שלחן כסא. מנורה. ואלו הן דהיינו שכן כנ"ל שהם נגד ג' תפלות הם בבהכ"ג במקום שמחפלים והד' דהיינו המסה שהוא נגד תורה אחר חנות הוא בביתו. ולכך מי שיש לו בית הכנסת צעירו וחינו נכנס שם להתפלל ומעבד השכן להיות בביתו נקרא שכן רע [פי' משלי ג' פסוקי כ"ג כ"ד וקפ' ו' פסוק כ"ב. ועיין עוד מה שכתוב לקמן ר"פ תפלת השחר גבי תפלות אבות תקומם]:

ביון דחמרי ליה דתקדמי ומחשכי לבי כנישתא חמר היינו דאהגי לכו. וקשה דמ"מ על האדמה כתיב. ויתרן ע"ד מ"ש (מגילה כ"ט ע"א) עתידין בתי כנסיות שבבבל לקבוע בא"י לכך הוי כמו אל האדמה:

שני פתחים. יש בזה מסלוקת הקדמונים צפי' שני פתחים ואמר רבינו שהיא מרומז על שני דברים שנריכים לתפלה יראה ואהבה. והם כמו שני פתחים שבפלטין של מלך. וז"ש יכנס שני פתחים ר"ל שיתן אל לבו שיהיה לו השני פתחים הנ"ל:

מצא או מלא. לפי פשוטו לפי שדרך בני אדם כשטוב לאדם אין אחר טוב לי אלא בתחלה אבל אח"כ טוב אין אומר כן אבל ח"ו כשרע לאדם אומר תמיד בכל פעם ובכל פה רע לי. לכך באשה טובה הוא אומר מלא שהוא לשון עבר שנפעם אחד מלא טוב אבל אשה רעה בכל עת מולא רעתה יוחר. ולא שדעתהם היה לומר בלשון הפסוק דא"כ הול"ל כ"ר הפסוק:

דמר זוטרא עדיפא מכולהו. ח"ו שיאמרו על חיי טעה שעדיפא מחיי עולם דהיינו תורה. אלא הענין הוא כמו שאמרו הקדמונים שכל דבר שהאדם עושה הן שאוכל ושותה ואפי' אם לומד לריך שיחן אל לבו אח"כ שמא ח"ו יש בדבר טעשה איזה פניה או מחשבה רעה ולריך שיעבירנה או יסירנה. והוא ממש דומה כמו ביהכ"ס שהוא מסיר המגתרות כך

יבי

מתפללין ועושים מזה בכנופיה. דגם מפסוק בכל קראינו אליו מוכח שכשהלבור מתפללים תפלה חשובה ה' א מכה רומיא דקראי (כמ"ש יבמות דף מ"ט):

אל כביר לא ימאם. פירש אפילו יש בהם אדם אחד רשע מכל מקום אינו מואם הפלתן והפלתו כמו שכתב על חלבנה שהיא באה בחוך הממני הקטורת כו' [כריתות דף ו' ע"ב]. אבל תפלת שיחיד כשאינו הגון ממאם הקב"ה תפלתו:

בר העוסק בתורה ובגמ"ח ומחפלה פס הלבור מעלה עליו הכתוב כאילו פדאני כו'. לפי שכל ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח [כמ"ש אבות פ"א] ובזמן שבהמ"ק קיים היו כל הג' ועכשיו בגלות לא נשאר רק א' שהוא גמ"ח. וז"ש עולם חסד יבנה שאין יבנה אלא על חסד כי עמוד העבודה אבדנו וכן התורה כמ"ש [איכה ב' ס'] מלכה ושרים בנוים אין תורה. והוא שאנו אומרים אחר התפלה שיבנה בהמ"ק וכן הלקינו בתורתך. כי עכשיו התפלה הוא במקום עבודה ומתפללים שיהא פיקר העבודה אללינו. וכן מ"ש וכן חלקינו בתורתך לפי שבגלות אין תורה וכנ"ל לכך אחר גמר התפלה מתפללים על העבודה ועל התורה. ולכך כל העוסק בתורה ובגמ"ח ומחפלה עם הלבור שתפלתו שלמה כנ"ל מעלה כו' כאלו פדאני מבין או"ה:

מי שיש לו בהכ"ג צעירו כו' נקרא שכן רע. לריך ליתן טעם למה נקרא שכן רע. לפי שידוע שיש לאדם ד' מנבים הליכה ישיבה שכיבה וקימה. וגם היום נחלק לד' חלקים קודם חלי היום הוא זמן קימה ואחר חלי היום הוא זמן הליכה וקודם חלי הלילה הוא זמן שכיבה ואחר חלי הלילה הוא זמן ישיבה. וכנגדן נחקנו התפלות אברהם תיקן תפלת שחרית שנא' (פ' וירא) וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם וזהו כנגד קימה. ילחק תיקן תפלת מנחה שנאמר (פ' חיי) וילא ילחק וכו' והוא זמן הליכה. ויעקב תיקן תפלת ערבית שנא' (פ' וילא) וישכב במקום ההוא. ודוד הוא נגד תורה אחר חנות לילה כמ"ש (תהלים קי"ט) חנות לילה חקום להודות לך אלא שדוד הי' מדרגת קימה כידוע. וז"ש בשבתך בביתך כו' ובשכבך ובקומך וכו' נחלא שמפורש בקרא הד' זמנים. ונגד זה יש ד'

במחנה ומני ילפין [סנהדרין ל"ט ע"ג] באצוד רשעים רנה.

ושמעתי מאמ"ו צעה"מ ס' הפלאה נ"י דבפרק החליל [סוכה י"ג ע"א] קאמר הש"ס דהאי הספידא יכה בשחיטת הילכה"ר הללו צוכים והללו צוכים, ולא יאזיר הספד שיהיו הרשעים וגם הלדיקים צוכים, דהרשעים צוכים באצוד רשע והלדיקים צוכים בהעדר הלדיק ח"ו, לכן קאמר ציום ההוא יהיה הספד נפלא מאורף משני הספדים כהספדו של אחאב שספדוהו הרשעים וכהספדו של יאשי שהספידוהו הלדיקים ודפח"ח. מ"מ למאן דאמר החס צוכה דההספד הוא על משיח בן יוסף לא שייך הג"ל הדרא קושי לדוכתא.

וי"ל דהנה ידוע ענין משיח בן יוסף הוא, צהיות לפנים בישראל נתחלקו לצי ממלכות, ומלכי ישראל נקראו ע"ש יוסף הרשיעו מאוד אין צהם עושה עוב גס אחד, על כן לעתיד לצא יעמיד משיח א' מצניהם לדיק וגשגב והוא יהרג על קידוש שמו הגדול לכפר על אחיו ומשם יקבל בן דוד המלכות הכללי על כל ישראל ולא יחאו עוד נצי ממלכות. והנה מאז צמות מלך ישראל לא הספידוהו צית יהודה כי מה להם ולו, ומכ"ש כי רובם היו לדיקים ומלכי ישראל רשעים היו, וכן בהיפוך, משא"כ לעתיד לצא אלל זה ההספד מיתת הלדיק הגדול הזה יהיו כולם שוים, כמבואר בקרא [זכרי י"ג צ'] וספרה [וגו'] צית דוד, ע"ש.

והנה אמרו חכמי המחקר כי ידיעת ההפכים אחד, ועל דרך משל אם נאמר זה שמח שמחה נפלאה צמיתת רשע עריץ, הנה ממש כאלו אומר שספד הספד גדול צמיתת לדיק גדול והכל חד, לכן כיון דההספד היותר גדול שכל מלכי יהודה הלדיקים הוא הספדו של יאשי בן אמון דכתיב [דברי הימים צ' ל"ה כ"ה] ויאמרו כל השרים והשרות בקניותיהם, וירמי קנ עליו [איכה ד' א'] איכה יועם, ובהיפוך זה מלינו שמחה צמות אחאב, אפילו אנשי ישראל שמחו עליו דכתיב ויעבר הנה צקרב המנחה, והרי ידיעת ההפכים א', כשם שנוכל לומר אנשי אחאב שמחו צמיתתו, כך נוכל לומר שספדו הספד גדול על מיתת יאשי, אעפ"י שלא הי צדור ההוא כלל מ"מ הכל אחד כג"ל, ויאשי צלקתו ואחאב צרשעתו [ו] מקבילים זא"ז.

והשתא אחי שפיר דלא מלינו כהספד שיהי שוים שני המשפחות, צית ישראל וצית דוד, על מלך אחד, כמו שיהי לעתיד לצא על משיח בן יוסף הלדיק, לכן אמר יגדל הנספד, כי גדול ונפלא הוא ולא מלינו כיוצא צו רק על צד הקירוב, והוא כהספדו של הדדרימון אשר גרם הספד צצקעת מגדו, כי שמחתו אשר גרם צהריגת אחאב היינו ממש כהספד צצקעת מגדו על מיתת מלך יהודה, וא"ש הכל כפשוטו,

והיינו מפני שאין אנו מציינים התרגום, והכל מטעם הג"ל שגם צומיחס הי מקומות שלא היו מצויין. מזה אנו למדין שטכ"פ אין להלבוש הפסוק צניגון עם אחר שאינו שייך ללשון זה ג) כי הקריאה הזו מעיקרה ניתקן מעוצר באין מצין, אלל שהוא היה מתהפך ג"כ ועציד תרתי, אלל להלבוש התורה צמלבוש נכר צניצור לא חיקן עוצר וה"ל דבר שניתקן צמנין בכל מקום וא"ל לצעלו דהרי גם הם לא צנינו.

והא דאין אנו מתרגמין צבה"כ תרגום אחר המובן לנו תחת תרגום הארמית ונקיים תקנת עוצר שחיקן להצין להעם, וכבר צימי חכמי התלמוד היו מקומות שלא הי צקיאין צתרגום הארמית ולא העמידו תורגמן ומ"ט לא תרגמוהו צלשונם, משום שאי אפשר צשום אופן לכיון האמת צפשעות כוונת הקרא אם איננו מקובל מפי מרע"ה מפי הקצ"ה, ואע"ג שאין הפסד אם אדם מתרגם התורה בכל לשון שירלה ולפרש בכל פירוש יפה (ה"ג) [הנראה] לו ולקבל שכר שיחה נאה, אלל לקרות צניצור אם לא יכוין האמת יהי דובר שקרים לא יכון, וראה נפלאות צרמצי"פ ויגש צפסוק ויבצח צצחים [צראשית מ"ו א'] צחכמה רצה שצקבלת אונקלוס ותרגומו שמות הקדושים ומדויתו ית"ש ומי כמוהו מורה, ע"כ אין צריה יכולה לכיון זה מעלמו ג).

[אלו פיסקי עטמים]. צארור נוגה ג) כחצ, אם [נגינת הטעמים] היה חקה כפרה אדומה, איך אנו משנים אחזה כמה פעמים צשנה צר"ה ויה"כ וצע"צ. ואני לא ידעתי שום שינוי, כי לעולם מנגינים זרקא כמשפטה וסגול כמשפטו, רק צע"צ מנמיך קולו כאלל המדבר וצר"ה ויו"כ כעומד יודון לפני המלך, וצמגילת אסתר צניגון של לב שמת, וצס' יוסף אומץ חיחה שהיה מקובל על כל מגילה מהי מגילות ניגון אחר, אלל לעולם הגגינה נשארת צמשפטה צלי שום שינוי רק השינוי צהרמת קול כמקובל לנו מאצות אצותינו ג).

אלמלא תרגומה דהאי קרא לא ידענא מאי קאמרה. וי"ד טובא, דהא אי הנה כתיב כמספד הדדרימון וכמספד [צ]צקעת מגדו, שפיר הנה ידעיין הספדו של הדדרימון הי אלל אחאב וצקעת מגדו היינו יאשי, ומה מקרא חסר עכשיו רק חיצת כמספד השני וצא התרגום והוסיף עליו זה התיבה, וצאמת כהאי גוונא מלינו טובא שחיבה אחת מושכת אחרת עמה, ומאי רצותא דיהונתן מעתה. ועוד מאי סתרי תורה יש צזה הלל מקראות כאלו חכרי פשע ישנם צנציאים טובא ומ"ש דנקט קרא דזכרי דוקא. חו יל"ד על הפסוק דרוכה להפליג בהספד, הי לו להפליגו כהספדו של משה רבינו ע"ה או אהרן הכהן דכתיב [צמדבר כ' כ"ט] ויצכו את אהרן כל צית ישראל. ועוד קשה הא הספדו של אחאב הי רנה, דכתיב [מלכים א' כ"צ ל"ו] ויעבור הנה

וסי' פ"ט ד"ה ולענין.
גה) הוא הספר שמרן מכנהו "בעה"מאין". וספרי מירוס ג"ץ ואו"ן שחובר ע"י אחד המשכילים בדורה, וכבר הנה על קדקדו בשו"ת ח"ו סי' פ"ו ופ"ט, עי"ש.
גו) שו"ת ח"ו סי' פ"ו ד"ה ועוד לו.

גג) הדברים אמורים לסתור "כונת בעל המקנא [המשכיל] שכיון שלעת כזאת בלשונות העמים יש טעמים ונגינות אחרות בכל עם ועם כלשונם, א"כ טוב לו לקרות התורה עם נגינת לשון העמים המובן לנו עתה יותר מאותן הנגינות המקובלות" — וע"ז משיב מרן שאנו "מקפידין בקריאת התורה על אותן הטעמים" מהטעם המבואר.
גד) תשו' ח"ו סי' פ"ו ד"ה אבל, וכ"כ בקיצור שם סי' פ"ד ד"ה ומה,

וגם שלא תטעה בר'. וכן דלא תשתחוה לאל אחר (טמות לז יד) הר' גדולה^ט שלא תטעה בד' (שש"ר ה יא)⁹⁸. ד"א ע' וד' גדולה הרי עד⁹⁹ וזהו אתם עדי נאם ה'¹⁰⁰ (ישעיה) מג י' וגם הקב"ה הוא עד לישראל כדכתיב (מלאכי ג ה) והייתי עד ממהר. שמע. בגימטריא ת"י. שת"י שנה עמד בית ראשון¹⁰¹ (יומא ע.).

הפסוק מתחיל בש' ומסיים בד' הרי שד. שהשדים בורחים מהקורא שמע בכונה (נרכות ה.)¹⁰².

ה וְאַהֲבַתְּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ :

ואהבת. אותיות האבות. בכל לבבך כאברהם שנאמר בו ומצאת את לבבו (נחמיה ט ט). בכל נפשך כיצחק שמסר נפשו להקב"ה. ובכל מאדך כיעקב (ספרי)¹⁰³ דכתיב ביה (נחלשים כח כז) וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך.

ט. עיין מנחת שני, שם.
תאריך 21.09.2018

בפסוק שמע שיהיה האומר פסוק זה אומרו בדרך עדות לא בתורת קבלת מלכות שמים בלבד אלא בתורת עד המעיד וא"כ יהיה במסירת נפש דאל"כ דמצפה לשום תשלום שכר בשום עולם הרי יש לו נגיעה בעדות ואיננו עד וק"ל. ועיין חגיגה ג, ב תוד"ה ומי כעמך, בשם המדרש, שהקב"ה וישראל מעידין זה על זה שהוא אחד והם יחידים וע"ז תקנו תפלת "אתה אחד" במנחה בשבת. וכ"כ רבינו בטור או"ח סי' רצ"ב.

101. רמז רבינו צריך תבלין דמאי שייטא לשמע ישראל ת"י שנים שעמד בית ראשון. ואולי יל"פ עפ"י מש"כ רבינו לפני זה ד"שמע" רומז לעדות שהקב"ה הוא עד לישראל וזה נתקיים בבית ראשון כפשוטו שהשכינה שרתה בו, משא"כ בבית שני (עיין יומא כא, ב). ועדיין צ"ע ממ"ד (שבת כב, ב) שגר המערכי עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. ויש לחלק ביניהם דתרי עניינא הם ודו"ק.

102. ואמר ר' יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו מזיקין בדילין הימנו וכו'. ובבמד"ד כ, יט לא ישכב עד יאכל טרף. כשהוא אומר ה' אחד נאכלין המחבלין מפניו ומלחשין אחריו בשכמלו ובורחין. וכ"ה בפירש"י שם כג, כד. ואפ"ל עפ"י מש"כ רבינו לעיל כי ע' וד' גדולה שב"שמע" רומזים שישראל והקב"ה מעידין זה על זה ועי"ש בהערות, וזה שה"כ "עד" היינו בזכות עדות זו שבאמירת שמע "יאכל טרף", המזיקין הבאין לטרפו. וזהו כעין מה שהבאנו לעיל (הערה 99) בשם ס' תפארת שלמה.

103. ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך, אהבהו בכל לבבך כאברהם אבינו שני' (ישעיה מא, ח) אברהם אוהבי ואומר (נחמיה ט, ח) ומצאת את לבבו נאמן לפניך. ובכל נפשך כיצחק שעקד עצמו על גבי המזבח. ובכל מאדך הוי מודה לו כיעקב כענין שני' (בראשית לב, יא) קטנתי מכל החסדים וגו'. ורבינו פירש כפשוטו דקאי על נכסיו והיינו בכל מאדך, בכל ממונך (שכזו עד חומש, עיין כתובות ג, א) כדאיתא בברכות נד, א

98. כתיב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, אם תעשה מן הדל"ת רי"ש תחריב לכל העולם, לא תשתחוה לאל אחר אם תחליף רי"ש בדל"ת תחריב העולם וכו'. ועיין בחדא"ג מהרש"א ברכות כח, ב ד"ה כנגד.

99. כ"ה באבודרהם (דיני ק"ש): ונהגו לאומרו בקול רם כדי לעורר הכוונה בפסוק הראשון שבו עיקר הכוונה וגם היא דרך עדות כאלו כל אחד אומר לחברו שמע שאני מאמין כי ה' אלהינו הוא יחיד בעולמו, ולכן תמצא עי"ן של שמע גדולה ודל"ת של אחד גם כן גדול שהוא סימן עד, רמז לעדות. וכ"כ בכלבו סי' קכג דין הגימטריאות. ועי' ברכנו בחיי וכוזהר פנחס רלו, ב ושם מביא מש"א יב, ה "עד ה' בכס". ובס' תפארת שלמה עה"ת פ' משפטים ד"ה אם טרוף יטרף יביאהו עד הטרפה לא ישלם, מפרש "עד" דכתיב התם שרומז ל"עד" שבשמע, עי"ש שפירש פסוקים נוספים שנאמר בהם "עד" בדרך זו. וע"ע מש"כ להלן הערה 102.

100. ספרי (דברים לג, ה): אתם עדי נאם ה' ואני אל, כשאתם עדי אני אל וכשאתם אתם עדי אין אני אל. ועיין שמות יט, ד ד"ה אתם. ובחתם סופר עה"ת (ירושלים תשי"ח) ויקרא עמ' מב "ומה רצה שישראל יהיו עדי די שיאמינו בו וכן אחז"ל [כוונתו לבעה"ט] בפסוק ראשון של קריאת שמע מרומז עי"ן גדולה של שמע ודל"ת גדולה של אחד ר"ל ע"ד שהאומר פסוק זה יהיה עד שה' אחד. גם אמרו שצריך לכוון במסירת נפש באומרו פסוק זה. והיכי רמיזא הלא אח"כ כ' בפירוש ואהבת בכל נפשך אבל לכוון כן בקבלת מלכות שמים מנ"ל. וי"ל דאין עד אא"כ אין בו שום צד נגיעה אפילו ע"ד רחוקה ונפלאה כמ"ש הפוסקים וכל הראשונים בסוגיא דפרה וטלית (ב"ב מג:): ע"כ ביקש הקב"ה ממנו עבודה שאינו לצורך עצמינו אלא אפילו יאבד ב' עולמותיו אפ"ה עובד ה' להוסיף כח בפמליא של מעלה ומשליך נפשו מנגד ושכרו בשני העולמות ואז הוא עד הראוי להעיד. ע"כ אמר הקב"ה ואתם עדי (ישעיה מג, יב) דוקא ורמז

תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו.
בשם הגדולים ח"א וח"ב מכבאר
דתרגום יונתן על התורה המודפס כמה פעמים
נראה דאינו מיונתן ן' עוזיאל ע"ש באורך
וכ"כ הרב מהר"י חאגי"ז וכ"כ במוסף הערוך
ועמ"ש מהרש"א בחי' אגרות ובמ"ש בעניותי
על דבריו בשם הגדולים ח"א ע"ש. [עינין
בשלשלת הקבלה מ"ש בעת שנדפס תרגום
יונתן ע"ש]:

ועוד בקש לגלות תרגום של כתובים וכו' משמע דיונתן לא תרגם כתובים כלל. וכן רש"י לקמן דף כ"א כתב ועשרה מתרגמין ל"ג שאין תרגום בכתובים. איברא דק"ק על רש"י דהרי אמרו בשבת פ' כל כתבי מעשה ברבן גמליאל וכו' וספר איוב תרגום מונח לפניו וכו' דהרי איכא תרגום באיוב שהוא מכתובים ומוכרח שאיזה תנא תרגמו וכמ"ש התוס' דיש תרגום מהתנאים ע"ש וכחידושי הרשב"א פ' כל כתבי ע"ש. ואחר זמן רב באו לידי תוספי הרא"ש למגילה וכתב שם דיב"ע תרגם אמ"ת והבת קול היתה לדניאל לבד. [וראיתי תרגום על דברי הימים נדפס שנמצא בקאדימא מאינגליטירא ומיחסים אותו לרב יוסף והוא יקר המציאות]:

אחאב דקטל יתיה הדרימון. יש להעיר דרש"י בפ' נביאים כתב דנעמן הרגו והוא הפך יב"ע שתרגם מפ' נביאים דהדרימון הרגו. [ואחר זמן רב נדפס ס' טורי אבן ועכשיו שבא לידי מידי עוברי ראיתי שעמד על זה ע"ש]:

והיכי עביד הכי וכו' חיישינן שמא שד הוא. אע"ג דאשכחן דרשב"י ור' אלעזר ידעו כמעט המחשבות והפליגו בידיעת רבינו האר"י זצ"ל ואיך פריך על יהושע תלמידו של משה רבינו דהיה לו לחוש שמא שד הוא והלא כל רז לא אנס ליה. הא ל"ק דכל זה שידעו רשב"י ור' אלעזר ודכוותיהו היינו ברוח הקדש ששורה עליהם. ועל דבר שאין רוצים לגלות מן השמים הרי הוא כשאר בני אדם וכמ"ש אלישע הנביא וה' העלים ממני.

לך כתב לך מה פסולתן שלך אף כתבן שלך כמ"ש הרא"ש רסודי התורה רמוזים בצורת האותיות והאריך בזה. וחרואה יראה בפירוש הרא"ש דלא הזכיר סודות. וקשה על הרב הגו' דהוא הזכיר הירושלמי ויפ"מ ואיך לא זכר מ"ש בירושלמי דלמ"ד עי"ן של לוחות מעשה נסים אלמא גם הלוחות בכתב עברי. וליכא למימר דהרב גר"ו כונתו על לוחות ראשונות כמ"ש הרדב"ז דהוא קאי על לוחות שניות דכתבי פסל לך ודוק כי קצרת]:

וכבר כתבנו לעיל שהיותר מוסכם הוא דבכתב אשורי נתנה תורה ולא נשתנה וכן תפסו הרמב"ם והרמב"ן כמבואר לעיל וכן נהירנא שראיתי להרב זקן אהרן ס' קמ"ח שהאריך וכתב דהכי הלכתא דלשון הקדש וכתב אשורי נתנו לנו מסיני ואין ספרו כעת אצלי:

ועוד האמר רב חסדא מם וסמך וכו' כתב רבינו בצלאל בלקוטיו כ"י וז"ל הרב רבינו משולם ל"ג הא דרב חסדא הכא אלא הא דרב חסדא שייכא דוקא לפ' הבונה כאשר תראה ומינה לא תוון דהכי עיקר ותו לא מידי עכ"ד רבינו משולם והאריך בזה עכ"ל אכן מתלתא קראי שמיע לן לקיים הגירסא רש"י ור"ת ור"י וכבר יישבו הגירסא כמבואר בדברי קדשם ועמ"ש מהרש"א על דברי התוס' ויש להשיב קצת על דבריו ע"ש ודוק הטב בדברי התוס':

דף ג' ע"א. שכחום וחזרו ויסדום הקשה הרב עינן יעקב דהא אמרו בתמורה דף ט"ו בהלכות ששכחם יהושע ואמרו אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה וע"ש מה שתיירץ ולק"מ דהכא הכונה דרוב המון ישראל שכחו אך קצת גדולים ודאי היו יודעים. והם החזירום לישראל כמו שהיו יודעים וכן כתבו הרדב"ז בחשו' הגו' והרב ברכת שמואל דהגדולים היו יודעים. ולא דמי להתם אשר שכחום לגמרי כמבואר שם:

מִצְרַיִם עַל־צְבֹאתָם: כו הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל־
 פֶּרַעַה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
 מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: כח וַיְהִי בַיּוֹם
 דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: ס שְׁלִישִׁי
 כַּט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהוָה
 דִּבֶּר אֶל־פֶּרַעַה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר
 אֲנִי דֹבֵר אֵלָיְךָ: ל וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפָנָי יְהוָה הֵן
 אֲנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם וְאִיךָ יִשְׁמַע אֵלָי פֶּרַעַה: פ
 ז א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ
 אֱלֹהִים לְפֶרַעַה וְאַהֲרֹן אַחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֲךָ:
 ב אֵתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֶצְוֶךָ וְאַהֲרֹן אַחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פֶּרַעַה
 וְשַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ: ג וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת־לֵב פֶּרַעַה

דְּמִצְרַיִם עַל חִילִיָּהוֹן: כו אַנּוֹן
 דְּמִמְלָלִין עִם פֶּרַעַה מֶלֶכָּא
 דְּמִצְרַיִם לְאַפְקָא ית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן:
 כח וַיְהִי בַיּוֹם בְּיוֹמָא דְּמִלְלַי יי עִם מֹשֶׁה
 בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם: כט וּמְלַל יי עִם
 מֹשֶׁה לְמִימַר אֲנָא יי מְלַל עִם
 פֶּרַעַה מֶלֶכָּא דְּמִצְרַיִם ית כָּל דִּי
 אֲנָא מְמַלְל עִמָּךְ: ל וְאֹמֵר מֹשֶׁה
 קְדָם יי הָא אֲנָא יִקְרִי מְמַלְל
 וְאִיכְדִּין יִקְבַּל מִנִּי פֶּרַעַה: א וְאֹמֵר
 יי לְמֹשֶׁה חֲזִי דְּמִנִּיתְךָ רַב לְפֶרַעַה
 וְאַהֲרֹן אַחֲוָךְ יְהִי מְתַרְגְּמְךָ: ב אֵת
 תְּמַלְל ית כָּל דִּי אֶפְקֹדְךָ וְאַהֲרֹן
 אַחֲוָךְ יְמַלְל עִם פֶּרַעַה וְיִשְׁלַח ית
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָה: ג וְאֲנָא
 אֶקְשִׁי ית לְבָא דְּפֶרַעַה וְאַסְגִּי ית

רש"י

ז (ב) נתתיך אלהים לפרעה. שופט ורודה, לרדותו
 זמכות ויטורין: יהיה נביאך. כתרנומו מתרגמןך. וכן כל
 לשון נבואה, אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות, והוא
 מגורת ניב שפתיים (ישעיה נז ט), ינוב תקמה (משלי י לא), ויכל
 מהקנצות דשמואל (שמואל א' י יג). וזלע"ז קוראין לו
 פרייזדו"ר: (ג) אתה תדבר. פעם אחת כל שליחות
 ושליחות כפי שמעט מפני, ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימו
 בזוני פרעה: (ג) ואני אקשה. מאחר שהרשיע והטריס
 כנגדי, וגלוי לפני שאין נחת רוח בזאומות עובדי אלילים למה
 לז שלם לשוב, טוב לי שיתקשה לזו למען הרצות זו אוחותי,
 ומכירו אחס גבורתי. וכן מדמו של הקדוש ברוך הוא, מביא
 פורענות על האומות עובדי אלילים כדי שישמעו ישראל
 וייראו, שנאמר (ישעיה ג 1-1) הכרתי גוים גשמו פנותם וגו'
 חמרתי אף פיראוי אותי תקחי מוקר (ישעיה ג). ואף על פי

לומר לך ששקולין כ אחד (מכילתא מס' דפסחא א, ז"ר א טו): על
 צבאותם. צבאותם, כל צבאם לשצטיהם. יש 'עלי' שאינו
 אלא זמקום אות אחת, על סרפך תקיה (בראשית כו מ) כמו
 בחרבך, עמדקם על סרפכם (ישחאל לג טו) כמו בחרבכם:
 (כ) הם המדברים וגו'. הם שנלטו, הם שקיימו: הוא
 משה ואהרן. הם צלילוחם וצדקתם מתחלה ועד סוף
 (מגילה יא). (כט) ויהי ביום דבר ה' וגו'. מחובר למקרא
 של אחריו"ד: (כט) וידבר ה'. הוא הדבור עצמו האמור
 למעלה (פסוק יא) צא דבר אל פרעה מלך מצרים, אלא מתוך
 שהפסיק הענין כדי ליחסם חזר עליו להתחיל זו: אני ה'.
 לפני ה'. היא האמירה שאמר למעלה (פסוק יג) הן בני ישראל
 לא שמעו אליי, ושנה הכתוב כאן כיון שהפסיק הענין, וכן
 היא השיטה, כאלם האומר נחזור על הראשונות:

שפתי חכמים הקצור

ואהרן אחיך ידבר כל דיבור כמה פעמים עד שימליצנו בפני פרעה
 (רא"ם). ב. דקשה לרש"י וכי דרכו של הקדוש ברוך הוא לעשות כן
 שיעבור על רצונו (גו"א). על זה פירש גלוי לפני שאם לא אקשה את
 לבו אז ישוב בלא לב שלם, וכשאביא פורעניות עליו, אז יאמרו הכריות
 שמביא פורעניות על בעל תשובה, והם לא יודעים שהיה בלא לב שלם,
 לכך אקשה את לבו ואז אביא עליו פורעניות בפרסום (מנח"י).
 ג. מדכתיב בקרא וזהרבותי, משמע שיביא עליו מכות ועונשים יותר
 על מה שחטא, ואם כן קשה למה הוא רוצה להביא עליו מכות יתירות
 יותר על מה שחטא. ועל זה פירש אני ארבה את אותותי בשביל שיכירו
 ישראל את גבורתי (מנח"י).

ג. שלא תפרש 'על צבאותם' לבד צבאותם. אי נמי שהוציאו את
 צבאותם בתחילה (מנח"י). לד. דאם לא כן מאי זיהי ביום דיבור וגו',
 מה היה (גו"א). לה. הרא"ם כתב דכוונת רש"י שבפרשה שניה נשנית
 'אני ערל שפתיים' הנכתב בראשונה (פסוק יב) אחר 'לא שמעו אלי', לא
 האמירה של 'לא שמעו', כי זו לא נשנית בפרשה שניה. ועוד יש לומר,
 דכוונת רש"י הנשנית כל הפרשה ראשונה, דקשה למה היפך הכתוב
 בשניה והקדים תיבות 'אני ערל שפתיים' המאוחר בפרשה ראשונה. אלא
 הכי קאמר הן בני ישראל שלטובתם היה לא שמעו מחמת שאני ערל
 שפתיים, ואם כן איך ישמע אלי פרעה, וזהו הקל וחומר הנכתב בפרשה
 ראשונה (מנח"י). א. רצונו לומר 'אתה תדבר' פעם אחת לפני פרעה,

וְהָיָה תָפַל בְּכֵאֵן שְׂאֵלָה, וְהָיָא: הָיִית מֹשֶׁה אֲדוֹן כָּל הַנְּבִיאִים עַרְל שְׁפָתַיִם, עַד שֶׁהֶצְרַךְ לְהִיֹּת אֶהְרָן אַחִיו מִתְרַגְּמָנוּ. וְאִין לְהַשִּׁיב, כִּי מֵאֲשֶׁר שֶׁהָיָה טָבְעוּ כֶּד הַנִּיחוּ עַל עֵינָיו וְלֹא רָצָה לְשַׁנּוֹת הַטָּבַע לְמַעַנּוּ, כִּי יָדוּעַ, שְׁכָל עֵינַי מֹשֶׁה הָיָה לְמַעְלָה מִן הַטָּבַע, כִּי מִן הַנִּמְנָע שֶׁיַּעֲלֶה אָדָם לְמַדְרַגָּה שְׁעָלָה הוּא בָּה עַל דְּרָךְ הַמְנַהֵג הַטָּבְעִי, וּכְאָמְרוּ (דברים לד י): "וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה" וְגו' – הוֹדִיעֵנו שְׁנִבּוֹאֵת מֹשֶׁה הָיְתָה לְמַעְלָה מִן הַטָּבַע, וְשֶׁהַשְּׁלִימוּ ה' יִתְבָּרַךְ בְּעֵינַי נְסִי, אִינְנוּ אֶפְשָׁרִי שֶׁיִּשְׁיַגְנוּ הָאָדָם כְּפִי הַמְנַהֵג הַטָּבְעִי, שְׂאֵם הָיָה בּוֹ, אִיךְ יֹאמֵר: "וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה", וְה' יִתְבָּרַךְ לֹא יִמְנַע טוֹב מִבְּעָלָיו לְבַלְתִּי יִשְׁיַג הָאָדָם הַמַּעְלָה שֶׁהָיָה לוֹ אֶפְשָׁרִית. אֲבָל עֵינַי הַפְּסוּק הוּא לְהוֹדִיעַ כִּי עֵינַי מֹשֶׁה הָיָה מִכַּת הַנְּסִים וְהַנְּפִלְאוֹת, וַיֵּצֵא מִגֶּדֶר הָעֵינַיִם הַטָּבְעִיִּים, כִּי עִם הָיִית שְׁחוּל רוּחַ הַנְּבּוֹאָה עַל הָאָדָם הוּא עֵינַי אֶפְשָׁרִי כְּפִי הַמְנַהֵג הַטָּבְעִי, אֲמַנָּם כְּאֲשֶׁר תְּחוּל בּוֹ, יִשְׁקַעוּ כַּחוֹת גּוֹפּוֹ עַד שֶׁיִּתְבַּטְּלוּ פְּעֻלוֹתָיו, אֲבָל שְׁתְּחוּל רוּחַ נְבוּאָה עַל הָאָדָם, וְהוּא עַר, עוֹמֵד עַל רַגְלָיו, שְׁלָם בְּכַחוֹתָיו, כְּאֲשֶׁר יִדְבֵר אִישׁ אֶל רַעְהוּ, זֶה נִמְנָע בְּחֵק הַטָּבַע, כִּי מִי שֶׁיִּשְׁיַג זֹאת הַמְדְרַגָּה, כְּמַעֲטָ שֶׁיִּשְׁיַג הָיִיתוֹ אִישׁ וְשְׁכָל נִבְדָּל בְּבַת אַחַת. וְאַחַר שֶׁנִּשְׁתַּנָּה הַמְנַהֵג הַטָּבְעִי עַל זֶה הָעֵינַי הַזֶּה, הָיָה יוֹתֵר קָל לְשׁוּמוֹ צַח הַדְּבוּר. וְרֵאִינוּ עוֹד שֶׁמֹּשֶׁה רִבְּנוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם נִפְלָא מִזֶּה – אִיךְ הָיָה שְׂאֶחְרֵי שְׁנִבְחַר לְנְבִיא לֹא הוֹסֵר כְּבֹד לְשׁוֹנוֹ, וְהוּא אָמְרוּ (שמות ד י): "לֹא אִישׁ דְּבָרִים אֲנִכִּי גַם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֵטִים גַּם מֵאֵז דְּבָרָךְ אֶל עֲבָדְךָ", וְאִין סִפְק, כִּי אָמְרוּ "גַּם מֵאֵז דְּבָרָךְ אֶל עֲבָדְךָ", הוּא כְּמִתְמִיָּה עַל זֶה: אִיךְ הוּא שְׂאֶחְרֵי דְּבָרָךְ אֶל עֲבָדְךָ לֹא הוֹסֵר כְּבֹד לְשׁוֹנִי. וְלֹא הִשִּׁיבוּ ה' יִתְבָּרַךְ רַק (שם שם יא): "מִי שָׁם פֶּה לְאָדָם", וְלִפִּי הַנִּרְאָה, אִין הַתְּשׁוּבָה עַל עֵינַי הַתְּמָה כְּלָל. וְרֵאִינוּ עוֹד לְרַבּוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹנָם לְבִרְכָה שֶׁהֵם מְרַחֲקִים מְאֹד שֶׁיְהִיָּה לְמֹשֶׁה מוֹם גּוֹפְנֵי כְּלָל, אָמְרוּ בְּפִרְק "הַמְקַנָּא" (סוטה יב ב): "וְהָיָה גַּעַר בְּכֶה וְתַחֲמַל עָלָיו וְתֹאמַר מִיִּלְדֵי הָעֲבָרִים זֶה" (שמות ב ו) – קָרִי לִיָּה יֵלֵד וְקָרִי לִיָּה גַּעַר – הוּא יֵלֵד וְקוּלוֹ כְּנַעַר, אָמַר לִיָּה רַבִּי נְחֻמִּיָּה: 'אִם בּוֹ, עֲשִׂיתוּ לְמֹשֶׁה רִבְּנוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם בְּעַל מוֹם". וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר תְּמָהוּ עַל זֶה, אִיךְ לֹא תְּמָהוּ עַל הַמְּבָאָר בְּכַתוּב הָיִיתוֹ כְּבֹד פֶּה וְכְבֹד לְשׁוֹן.

וְהַתְּשׁוּבָה עַל זֶה: כִּי מֵהִיֹּת הַתּוֹרָה וְקַבּוּלָהּ הַדְּבָר הַיּוֹתֵר גְּדוֹל שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיְהִיָּה בְּמִין הָאֲנוּשִׁי, רְאוּי לָעַם שֶׁקִּבְּלָהּ, שֶׁיִּנְתְּנוּ לוֹ הוֹרָאוֹת חֲזָקוֹת שֶׁהַתּוֹרָה הִיא אֲמִתִּית, וְשׁוֹסֵר כָּל סִפְק מְאוֹתָן הַהוֹרָאוֹת וּמֵהָעֵינַי הַהוּא בְּכָלְלוֹ שְׂאִינוּ בָּא כִּי אִם בְּכַח אֱלֹהֵי. וְעַל זֶה נִמְשָׁךְ עֵינַי יְצִיאַת מִצְרַיִם כְּלָל, כִּי רָצָה ה' יִתְבָּרַךְ

שִׁיתְחַדְּשׁוּ הָאוֹתוֹת בְּגֵאלָהּ הִיא שְׁהִיא בְּלִי סֶפֶק הַתְּחִלַּת הַתּוֹרָה, לְמַעַן יֵדְעוּ כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי הַנְּמֻנָּעוֹת בְּחֹק הַטְּבַע אֵינָן נִמְנָעוֹת בְּחֹק ה' יִתְבָּרַךְ, כִּי זֹאת הַפְּנֵה – הַיּוֹתֵר גְּדוּלָה בְּדַת, וּמִי שִׁיכְפֹּר אוֹתָהּ, יִכְפֹּר הַדָּת בְּכֻלּוֹ וַיִּכְפֹּל גְּמוּל וְעַנְשׁ לְגַמְרֵי. וּבְהִיּוֹת זֶה קָטַב הַתּוֹרָה אֲשֶׁר עָלָיו תִּסְב, רָצָה ה' יִתְבָּרַךְ שִׁיתְפָּרְסֶם זֶה הַדַּעַת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, לְפִי שְׁהִיא אֶרֶץ הַחֲרָטְמִים וְהַמְכַשְׁפִּים, וּמִה שִׁיבְחָן שֵׁם שְׁהוּא דְבַר נִמְנָע בְּחֹק הַטְּבַע וְכִי לֹא תִסְפִּיק בּוֹ חֲכַמַת הַפְּשׁוּף אֲשֶׁר הִיא סְעִיף מְסַעִיפֵי הַחֲכָמָה הַטְּבַעִית, רְאוּי שִׁיאֲמִן שְׁהוּא נַעֲשֶׂה בְּכַח אֱלֹהֵי בְּלִי סֶפֶק, וְשִׁהַנְּמָנֵע אֶצֶל הַטְּבַע אֵינּוּ נִמְנָע בְּחֹק ה' יִתְבָּרַךְ, וְאֵלּוֹ נִתְחַדְּשׁוּ הָאוֹתוֹת וְהַמוֹפְתִים הֵהֶם בְּאֶרֶץ נַעֲדַרְת הַחֲכָמָה, הִיָּה נִשְׁאָר סֶפֶק בְּפְנֵה הַזֹּאת עֲדִין, כִּי אוּלַי יַחֲשְׁבוּ הָאֲנָשִׁים שְׁכָל הָאוֹתוֹת הֵהֶם נִתְחַדְּשׁוּ בְּחֲכַמַת הַפְּשׁוּף וְשֵׁהֶם כָּל־מִן אֲפְשָׁרִים בְּחֹק הַטְּבַע.

וְזֶה הָעֲנִין נִרְמָז לְרַבּוֹתֵינוּ וְכַרְוָנָם לְבִרְכָה בְּמִסְכַּת "מְנַחֹת" בְּפָרֶק "כָּל הַקְּרַבְנוֹת" (פ' א): "אֲמַרִי לִיָּה יוֹחֲנִי וּמִמָּרָא לְמִשָּׁה: תָּבֵן אֶתָּה מְכַנִּים לְעַפְרַיִם עִיר שְׁכֵלָה תָּבֵן, אֲמַר לָהֶם: אֲמַרִי אֲנָשִׁי: 'לְמַתָּא יִרְקָא יִרְקָא שְׁקוּל'". וְכַךְ פְּרוּשׁוֹ: יוֹחֲנִי וּמִמָּרָא שְׁהוּוּ מְכַלֵּל חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם חֲשְׁבוּ שְׁאֵלּוֹ הָאוֹתוֹת אֲשֶׁר חֲדַשׁ הַנְּבִיא הַנְּאֲמָן עָלָיו הַשְּׁלוֹם – שְׁחַדְּשֵׁם בְּאוֹתָן הַתְּחַבּוּלוֹת, וְלָכֵן תְּפָשׂוּ עָלָיו – אַחֲרֵי שְׁבִיא לְרַמּוֹת הַהֶמוֹן לְפִי דַעַתְם הַמְּגַנָּה, אִיךְ הַלֵּךְ לְאֶרֶץ הַמְּלָאָה מְאוֹתָן תְּחַבּוּלוֹת. וְהַשִּׁיב: "אֲמַרִי אֲנָשִׁי: לְמַתָּא יִרְקָא יִרְקָא שְׁקוּל", שְׁהִיָּה מְשַׁל מְפָרְסֶם בַּעַת הַיָּהּ – שְׁהִירַק הַיּוֹתֵר מְשַׁבַּח יִמְכְּרוּ אוֹתוֹ בְּעִיר רַבַּת הִירַק כִּי שֵׁם תִּכְר מַעֲלָתוֹ עַל אַחֲרִים, בֵּן הַשְּׁלוֹם בְּאִי זֶה דְבַר שְׁיִהְיָה לֹא תִכְר מַעֲלָתוֹ כִּי אִם בְּאֶרֶץ שִׁימְצָאוּ בָּהּ חֲכָמִים מְאוֹתוֹ דְבַר בְּעַצְמוֹ, כִּי שֵׁם יִבְחָן עֵצֶם חֲכַמָתוֹ עַל חֲכַמָתָם, וְלָכֵן רְאוּי שִׁיבְחָנוּ אוֹתוֹתָיו בְּאֶרֶץ הַזֹּאת, כִּי בְּכָאן יִהְיוּ יוֹתֵר נַעֲרָכִים מִבְּאֶרֶץ אַחֲרָת, יַעַן יִתְבָּרַר בְּלִי סֶפֶק שֵׁהֶם נַעֲשִׂים בְּכַח אֱלֹהֵי, וְכִי לֹא תִסְפִּיק חֲכָמָה אֲנוּשִׁית לְחַדְּשֵׁם.

הַיָּהּ הַתְּבַאֵר, כִּי הָעֲנִין כָּלּוֹ גּוֹסֵד בְּעֲנִין אִי אֲפָשָׁר שִׁיפַל הַסֶּפֶק בּוֹ שְׁהוּא מִתְחַדְּשׁ כִּי אִם בְּכַח אֱלֹהֵי גְמוּר. וְלֹאֵת הַסֶּפֶה נִשְׁלַם מִשָּׁה בְּכָל שְׁלָמוֹת – יָבִיא לְהֶאֱמִין שְׁעֲנִינוּ בְּכַח אֱלֹהֵי, וְהוֹסֵר מִמֶּנּוּ בְּהַשְּׁגָחָה גְמוּרָה הַדְּבּוֹר הַצַּח – לְמַעַן לֹא יַחֲשֵׁב שְׁהִיּוֹת כָּל־יִשְׂרָאֵל וּגְדוּלֵיהֶם נִמְשָׁכִים אַחֲרָיו יִהְיָ לְהַפְּשֵׁכֶם אַחֲרֵי צַחוֹת דְּבָרָיו, כְּמוֹ שִׁידוּעַ, שִׁיאֲמַר עַל מִי שְׁהוּא צַח הַדְּבּוֹר שִׁימְשֵׁךְ הַהֶמוֹן אַחֲרָיו, וְשִׁהַשְּׁקַר מִמֶּנּוּ יַחֲשֵׁב אֲמַת, וְהַדְּבַר כָּלּוֹ בְּהַפְּךָ בְּמִי שְׁהוּא כְּבֵד פָּה וְכְבֵד לְשׁוֹן, כִּי גַם הָאֲמַת לֹא יִקְבַּל מִמֶּנּוּ כִּי אִם לְחֻזַּק הַגְּלוּתוֹ. וְלֹאֵת הַסֶּפֶה הִיָּה כְּבֵד פָּה וְכְבֵד לְשׁוֹן – בְּהַשְּׁגָחָה גְמוּרָה, לֹא שְׁהִיָּה דְבַר נוֹפֵל בְּמַכְרָה.

בפומיה¹²: מצינו במלחמת יריחו ששאל יהושע בן-נון את המלאך שבא כנגדו וחרבו שלופה "הֲלֵנוּ אִתָּה אִם לְצִרְיָנוּ", והשיבו "אני שר צבא ה' עתה באתי", ופירשו בגמרא (מגילה ג' ע"ב) שהוכיחו על שני דברים, על שביטלו אמש תמיד של בין הערבים, ועל שנתבטלו עכשיו מתלמוד תורה. שאל יהושע: על איזה מהן באת? החזירו המלאך "עתה באתי", כלומר, על שהנכם מתבטלין עכשיו מתלמוד תורה, כי עכשיו לילה הוא ואינכם לוחמים. וכתבו בעלי התוספות שהכל מרומז במקראות: "הֲלֵנוּ אִתָּה", האם באת בגלל תלמוד תורה שכתוב בו "תורה צוה לנו", "אם לצרינו", או משום הקרבנות שמגינים עלינו מצרינו, "עתה באתי" על שנתבטלתם מתורה באתי שכתוב בה "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת". לכאורה, מה פשר חילופי מקראות הללו, שיהושע רומז לתורה ב"לנו" והמלאך רומז לעומתו ב"עתה"? אלא שיש שתי בחינות בתורה, האחת כפשוטה "תורה צוה לנו משה", והשנית "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", כלומר, התורה צריכה להיות אצלכם שירת החיים, הנוגעת במיתרים ובנימים העדינים ביותר של הנפש. שכן, הַהֲרַגְשִׁים העמוקים ביותר של איש יהודי באים לידי ביטוי כשעוסק בתורה, וצריך לבטא בלימודו את כל לבו ונשמתו. הואיל וכך השיבו המלאך ליהושע במכוון "עתה באתי", רמז לשירה, כמי שאומר: אמנם מצד "תורה צוה לנו", מצד מצות תלמוד תורה כפשוטה, אולי יש לכם פתחון-פה להצטדק – כי הייתם כל היום טרודים במלחמה – אך מצד בחינת השירה שיש בתורה, הקיטרוג עליכם גדול ביותר, כי שירת התורה צריכה למלא את האדם כל-כולו, והמצבים הקשים ביותר אינם פוטרין אותו מלעסוק בתורה¹³.

(12) ע"פ ספר "זכרון שמואל" מתורת ראש הישיבה הגאון רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל (ירושלים תשמ"ה) עמ' תקע"ד. וראה בעין זה בהקדמת הגרא"ז מלצר זצ"ל לחיבורו "אבן האזל" ס' עבודה. עיי"ש.

(13) על רעיון זה חזר הרב זצ"ל בהזדמנויות שונות ובשינויים קלים. רבי שמואל ברוך וורנר זצ"ל (בעל "משפטי שמואל") העלה פ"א זכרונות מיום א' דפסח תשי"ג, כשדיבר הרב זצ"ל בסעודת הצהרים בחדר האוכל של הישיבה מענינא דיומא, ותמך יתדותיו בהפטרת היום "ויאמר יהושע אל העם הֲתִקְדְּשׁוּ... והרחיב ג"כ דיבורו בשאלת המלאך "הֲלֵנוּ אִתָּה אִם לְצִרְיָנוּ". בפעם זו שאל: וכי להביא ממרחק לחמו מפרשת האזינו ("ועתה כתבו לכם") נזקק המלאך בבואו להוכיח את יהושע על ביטול תורה? הן רק לפני ימים אחדים היה דבר ה' אל יהושע

שאפילו בשעת מיתה חייב אדם ללמוד תורה, שנאמר "זאת התורה אדם כי ימות באהל"¹⁴⁷.
 ויעו' שם ברמב"ם בה"ח שכ' וז"ל, כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני
 בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שהיה זקן גדול ותשש כחו,
 עכ"ל.

זאת בהתפעלות הנפש על אהבת התורה העצומה של מן
 הרב זללה"ה, הנשקפת מדברים אלו).

• • •

על דרך הדרוש, יש בחינה נוספת של קיום
 התורה גם במצב של "אדם כי ימות באוהל".
 ראיתי בספר וילכו שניהם יחדיו (אודות הפגורם
 והשחיטה בישיבת חברון שנת תרפ"ט, מאת הג' ר' דב כהן
 זצ"ל עמ' רל) שכתב כך. היו מבני הישיבה, גיבורי
 נפש ואצילי רוח, שכאשר ראו שהם על סף
 מיתה, לא ניסו עוד להלחם עם מלאך המות,
 כאשר ממילא חרבו היתה שלופה כנגדם. הם
 גמרו אומר להגן על חבריהם ולסוכך עליהם
 בדמם האדום המוקז אשר יטוף עליהם, יחשבו
 כמתים.

ואכן, מתחת לגופות המתים בבית סלוניס
 יצאו עשרה אנשים שקיבלו את חייהם במתנה
 בזכות חבריהם וביוזמתם.

מעשה נורא הוד של גדלות נפש זו, סופר
 כחודש וחצי אחר כך, בראש השנה תר"ץ, לפני
 התקיעות, בישיבת מיר שבפולין, על ידי
 המשגיח רבינו ירוחם, ר' ירוחם שמעו מר' דב
 מעייני. ר' דב, שנשא אחר כך את נכדתו של
 ר' בצלאל סמריק, ובהמשך היה רבה של
 מגדיאל, היה אף הוא בחברון וניצל. מיד לאחר
 מכן, לימים הנוראים, בא למיר.

מעשה זה אמר ר' ירוחם, יהיה לזכות עם
 ישראל. בנוהג שבעולם, אמר, מאבד האדם
 בעת צרה את שיקול דעתו. לעת כזאת אנו
 מתפללים, הוסיף ואמר, "פדנו ממהומת מות
 ואחור בל ניסוגה". לאמר, גם בעת מהומת לא
 נאבד עשתונות ונסוג אחור, חלילה. ואילו אלו
 הגיעו לדרגות רמות, ששמרו על מעלתם עד
 זיבולא בתרייתא.

משה מרדכי שולזינגר זצ"ל בהרבה מספריו.

147. עפי"ז ביאר מרן הג' רבי משה שמואל
 שפירא זצ"ל - ראש ישיבת באר יעקב, מנהג
 ישראל ליפטר מן העולם מתוך אמירת "שמע
 ישראל", שכן היא גם תחילת לימודו של אדם,
 כפי שאמרו חז"ל (סוכה מב ע"א), קטן היודע
 לדבר - אביו מלמדו תורה ופסוק ראשון של
 קריאת שמע, ומכיון שתחילת תורתו של אדם
 היא "שמע ישראל" - גם סוף תורתו היא
 בפרשה זו, וכך יקיים "אדם כי ימות באהל" -
 שיהיה עוסק בתורה אפילו בשעת מיתה!
 (בתורתו 'הגה' עמוד קפד).

• • •

אחר מלחמת העולם השנייה, בהתאסף
 ראשי עם גדולי ומנהיגי ישראל (בשנת תש"ט),
 אמר אחד מהמדברים (ר"מ לוי ז"ל) כי ברי לו
 שבשעה שהלכו שלומי אמוני ישראל אל מותם,
 שם אגודת ישראל היה על שפתותם ומשום
 שיש בכך קבלת עול מלכות שמים.

וכשהגיע עת מדברנא דאומתיה ה"ה רבינו
 הרב מפוניבז' זצ"ל לישא דברים, ביקש בתחילה
 כי רוצה להגיב על הדברים הנ"ל, ואמר דודאי
 ליתא, ובודאי בעיתותיהם האחרונות עסקו
 בדברי תורה שאין למעלה מזה, וראיה לזה
 מהא דאמרו בגמ' ברכות (סא ע"ב) בשעה
 שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת
 שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות
 של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים
 וכו'. והנה המעיין יראה שלהדיא אמרו בגמ'
 "זמן קריאת שמע היה", וצ"ב, מפני מה
 השמיעונו זאת, ומוכח דלולי זמן ק"ש היה, היה
 רבי עקיבא שח בדברי תורה, שהיא גדולה
 אפילו מקבלת עול מלכות שמים שבק"ש. (מפי
 הגר"ש קרול זצ"ל הרב דכפר חסידים שנכח במקום, וסיפר

מסורת הש"ס עם הוספות

(א) כ"ג קכ"ג; (ב) ערכין לג: (ג) [שם לג:]; (ד) ע"י תוס' ערוכין דף נז: ד"ה משכחת; (ה) [מספחה פ"ב ע"ש]; (ו) מולין קל"ג ע"ש; (ז) הוריות יג: מגילה י"ב; (ח) טעמים ז: זרכות סג; (ט) [טעמים ז: ע"ש]; (י) [שנה דף ג:]; (יא) [מספחה פרק ג:].

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רבי הלל. י"ב פירוש ה"י ש"ס: (ב) רש"י ד"ה נוטל ש"י נוטן נשאו. י"ב נשאו פירש"י נטעו:

גליון הש"ס

גמ' כי הא דרב הסדא. ע"ן שנה דף ל ע"ב: רש"י ד"ה רב אשי וכו' גרסי' דלמוד. להא דרב הלמה הקדים ראשון דברי רב אשי לרבינא הא רבינא קשיט מיניה ליה כהנא רש"י דלמוד רב אשי ללמוד ולרבינא ללמוד מש"ה נקט סדא ללמוד ואח"כ ללמוד:

הגהות וצינונים

[א] ס"א הואי (גליון): [ב] [לפי מ"ש הערוך בערך פרוור ע"ש צ"ל פרוורא בריש העיר המוסף הערוך שם פירושו בלשון יוני מגרשי הערים וכפ"ס נקרא פרוור] (גליון): [ג] צ"ל רב אשי אמר (פורת יוסף וכו' בכת"י): [ד] נ"א א"ר זירא (גליון): [ה] בדפוס"י ליחא (גליון): [ו] צ"ל שמשפשי דכתיב ונואלו, וליג' כאן "וכתיב התם אשר נואלנו" אלא בסמוך (מראה חן ע"פ טענית שם): [ז] כאן צ"ל כתיב הכא ונואלו וכתיב התם אשר נואלנו ואשר חטאנו (מראה חן): [ח] צ"ל הארץ רביעית (גליון) וכו' בריש"י ע"י:

תורה אור השלם

- (א) גלעד קרית פעלי און עקבה מדים: [הושע ג: ח]
(ב) וכתבי איש גדוהים חקר כהנים דרך יצחקו ושקבה פי זמה עשו: [הושע ג: ט]
(ג) זאת הערים אשר תתנו ללויים את שש ערי המקלט אשר תתנו לגם שמה הרצח ועליהם תתנו ארבעים ושנים עיר: [במדבר ל"ד: ד]
(ד) ונתנו לכלב את חברון ואפשר דבר משה וירש משה את שלשה בני הענק: [שופטים א: ב]
(ה) זאת שדה העיר זאת הצריה נתנו לכלב בן יפנה באחזרו: [יהושע א: יב]

אלו הן הגולין

עוקבין, אורצין: מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי. מצרון וקדש רחוקות מגולין הארץ שני רצעי¹ הארץ והסוכה צסוף הגבול לרין לנוס רציע הארץ: ומ"ש מציעאי דמקרב. הסוכה בין מצרון לשכס וצין שכס לקדש קרוצ למקלט מיין ומיין: בין דרעת בין שלא דרעת. צין שצרה סס לדעת קליטה צין [שלל] צרה סס (שלל) לדעת [קליטה] שלא היה יודע שהיא קולטת: פרוודהא. כפרים וחללים הסמוכות לה ונקראות על שמה נתנו לכלב: וערי מבצר. כרמים גדולים שהיו צנחלה נפתלי הלדים לך וגו': ערים ה"פ. ערי מקלט: מירין קטנים. לפי שאין מוונות מלויין סס: ולא כרבים גדולים. שהכל נקצצים סס חמדי ויהא רגל גואל הדס מנזיה סס ואלונו: בגון סליקום. עיר מצנר ויש כפר סמוך הנקרא אקרא דסליקוס כך קדש העיר מצנר ועיר צינונית סמוכה לה הנקראת על שמה: ואם אין שם מים. כשנפלו צנורל צימי יהושע ללויס הצילו להם חמות מיס אחרי כן מן הנהרות הרחוקים: במקום שזוקים. שימלאו מוונות לקנות: במקום אוכלוסין. שיהו כפרים ויישוב סמוכים להם שלא יצאו גואלי הדס מרציס על העיר צחיל: בלי זיין. שלא יקנה גואל הדס סס

פרק שני

סס זיין והסוכה סלס יציל כלי זיין ממקומו ירגישו צו: ובלי מצודה. אף צהס הורגין חיות: מואי קדא. דמתקנין להו לרואחין דער סלריכין לו: דתלמיד שאינו הגון. שלא יצאחו עונותיו לדי הרגה צשוגג ויגלה דלמרי לקמן (עמוד ג) שאינו מנזי חלל צרשעים: צימונות בהצלה תחלה. שפחה הכמוצ צו צערי מקלט תחלה: הורח שמש צרוצחים. להסין להס חיותס כגון הנך מילי ללעיל: הורחת שמש צרוצחים. צהצלה זו ויפה עשית: דלמוד בהמון. לדרוש צרציס: שכל תבואה ש"ו. שצקי צמקרא צמסנה וצחלכות וצחלכות: ורבנן ואיתימא רב מרי אמרי מו אזהב בהמון וגו' האזהב ת"ח צו תבואה. הסוכה מחומת עליו ועל זרעו כדלמריין צעלמא (שנה דף ג): האי מאן דחיס רצנן הויין ליה ציין רצנן: [יהבו רבנן עינייהו ברבדה. שהיה חוכב תלמידי חכמים ציומר והיו לו צניס ח"ת]: רב אשי אמר כו. צרצו אשי גרסי' ללמוד צרצוינא גרסי' ללמוד: דלמוד בהמון. עס חצריס רציס: נואלו שרי צוען (ג) נשאו שרי גוף. אלמא הנואל נשא לחטוא: דלמוד בהמון. מרצה תלמידיס: צו תבואה. לפי שעל ידיהס ירצה הפלפול ונתן לך למרן קושימיהס: בשעריך. צשצל שעריך: מאלף עוזות כו. מקרא כמוצ חלף עולות יעלה שלמה וגו' (מלכים א ג):

מקלט חרתי קדש הואי אמר רב אשי² כגון סליקום ואקרא דסליקום גופא צערים הללו אין עושין אותן לא מירין קטנים³ ולא כרכין גדולים אלא עיירות בינוניות⁴ ואין מושיבין אותן אלא במקום מים ואם אין שם מים מביאין להם מים ואין מושיבין אותן אלא במקום אוכלוסין נתמעטו אוכלוסיהן מוסיפין עליהן נתמעטו דויריהן מביאין להם כהנים לויים וישראלים ואין מוכרין בהן לא כלי זיין ולא כלי מצודה דברי רבי נחמיה וחכמים מתירין צושין שאין פורסין בתוכן מצודות ואין מפשילין לתוכן חבלים כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם א"ר יצחק מאי קרא⁵ וגם אל אחת מן הערים האל וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא תנא דתלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא אמר ר' זעירא⁶ מכאן דלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון א"ר יוחנן דהרב שגלה מגלין ישיבתו עמו איני והא א"ר יוחנן מנין לדברי תורה שהן קולטין שנאמר⁷ את בצר במדבר וגו' [וכתיב בתריה] וזאת התורה לא קשיא הא בעידנא דעסיק בה הא בעידנא דלא עסיק בה ואי בעית אימא מאי קולטין ממלאך המות⁸ כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגרים בני רב ולא הוה קא יכול שליחא [דמלאכא דמותא] למיקרב לגביה דלא הוה שתיק פומיה מגורסא סליק ויתיב אארזא דבי רב פקע ארזא ושתיק ויכיל ליה א"ר תנחום בר חינליאי מפני מה זכה ראובן לימונת בהצלה תחלה מפני שהוא פתח בהצלה תחלה שנאמר⁹ וישמע ראובן ויצילו מידם דרש רבי שמלאי מאי דכתיב¹⁰ אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחא [שמש] אמר לו הקב"ה למשה הורח שמש לרוצחים איכא דאמרי א"ל הורחת שמש לרוצחים דרש רבי סימאי מאי דכתיב¹¹ אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה אוהב כסף לא ישבע כסף זה משה רבינו שהיה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש בארץ כנען ואמר מצוה שבאה לידי אקיימנה ומי אוהב בהמון לא תבואה למי נאה ללמוד בהמון מי שכל תבואה שלו והיינו¹² דא"ר אלעזר מאי דכתיב¹³ מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה (ללמוד) גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו ורבנן ואיתימא רבה בר מרי אמר מי אוהב בהמון לו תבואה כל האוהב (ללמוד) בהמון לו תבואה יהבו ביה רבנן עינייהו ברבא בריה דרבה (סימן אשי דלמוד רבינא ללמוד) רב אשי אמר כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה והיינו¹⁴ דא"ר יוסי בר חנינא מאי דכתיב¹⁵ חרב אל הבדים ונואלו חרב על צוארי שונאיהם של ת"ח שיושבין ועוסקין בתורה בד כבד ולא עוד אלא שמטפשיין כתיב הכא¹⁶ ונואלו וכתיב התם¹⁷ אשר נואלנו ולא עוד אלא שחומאין שנאמר¹⁸ ואשר חטאנו ואיבעית אימא מהכא¹⁹ נואלו שרי צוען רבינא אמר כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה והיינו דאמר²⁰ רבי הרבה תורה למדתי מרבתי ומחברי יותר מהם ומתלמידי יותר מכולן א"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב²¹ עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה וא"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב²² שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע שמעתי בני אדם שהיו אומרים מתי ימות זקן זה ויבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה ונעלה לרגל ושמחתי²³ אמר לו הקב"ה²⁴ כי טוב יום בחצריך מאלף טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני מאלף עולות שעתיך שלמה בנד להקריב לפני על גבי המזבח: ומכוונות להם דרכים וכו': תניא²⁵ ר' אליעזר בן יעקב אומר

מקלט חשק שלמה על ר"ח (ב) מלות דמלאכא דמותא ליהא גמ' בכל הדפוס"י: (ג) הלל. כך היא גי' העיון ערך אהוב: (ד) אולי ספר כפן וז"ל כמ"ש צמ"ה ורענן כו: (ה) כ"ס הביטא ג"כ ע"י: (ו) חשק שלמה על ר"ח

מכות

עין משפט גר מצוה מו א מ"י פ"ח מהל' רולט הל' ט והל' י סמג עשין עו: מו ב ג מ"י סס הלכה מ הלל סס: מו ד מ"י סס פ"ו הל' א סמג עשין עו: מו ה מ"י פ"ד מהל' ת"ח הלכה א סמג עשין יב עוש"ע י"ד סימן רמו ס"ו: מו ו מ"י פ"ו מהל' רולט הלכה א סמג עשין עו:

ליקוטי רש"י

והברון עיר מקלט הוא. דלמדי ציושע ולבני אהרן הכהנים נתנו את עיר מקלט הרואה את מצונו ואת מגרשה [רש"י בבא בתרא קכ"ב]. פרוודהא. כפרים וסדות שצדי להעיר חולה למגרש [שם]. ערים ה"פ. הנימנים ללויס. אין עושין אותן מירין קטנים. לפי שהן ערי מקלט ונעין שיהא סס יישוב לית מנע לרואחיס. וצ"ל כרבים גדולים. לפי שמקלטין סס מכל מקומו למחורה ותחא רגל גואל הדס מנזיה סס ואלונו את הרואה סס והרגנו. אלא עיירות בינוניות. כלל מונה [ערכין לג:]. [המשך בע"ב].

רבינו הננאל

שנאמר גלעד קרית פועלי און עקובה מדם א"ר אלעזר שהיו עוקבים להרוג נפשות. ובשכס נמי שכיחי רצחנים שנאמר דרך ירצחו שכמה. חבר כהנים שהיו מתחברים גדודים להרוג כחבורת כהנים על הגנות בחילוק תרומה. ואסיק' אלו שש ערי מקלט קולטות לדעת ושלל לדעת והאי דכתיב ועליהם תתנו ארבעים ושנים עיר אינן קולטות אלא לדעת. חברון היתה עיר מקלט ושה העיר וחצריה נתנו לכלב. וקדש עיר מקלט הואי והכתיב ועיר מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנתר [וגו'] וקדש ואדרעי. ושנינן חרתי קדש הוו. ואין עושין בערי מקלט דברים שגורמין להיות רגלו של גואל הדם מצויה שם. תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא. א"ר זירא מיכן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון. א"ר יוחנן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו. איני שרב גולה והאמר ר' יוחנן מנין לדברי תורה שקולטין שנאמר את בצר במדבר וכתיב וזאת התורה. ופרקינן קולטין ממלאך המות בעדנא דעסק בה כרוב חסדא דהוה גריס יתיב בני רב ולא היה יכול שליחא (ב) למיקרב גביה דלא הוה שתיק פומיה מגורסא. סליק יתיב אארזא דבי רב פקע ארזא ושתיק ויכיל ליה: אוהב כסף לא ישבע

כסף זה מרע"ה שהיה אוהב המצות ולא היה שבע מהן. ומי אוהב בהמון לא תבואה. למי נאה להלן (ג) בהמון מי שכל תבואה שלו והיינו דא"ר אלעזר מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו. (ד) יהבו ביה רבנן עינייהו ברבא בריה דרבא (ד) : ירושלמי (סוף פירקין ה') דברים היה הבית האחרון חסר מן הראשון שנאמר ואכבד. ה' חסר. אלו ה' דברים שהיה הבית האחרון חסר מן הראשון. ואלו הן. אש. וארון. ואורים ותמים. ושמן המשחה. ורות הקדש. אמר אביי ת"ח צריך לפרסם עצמו. היך בר נש דחכם חדא מכילא ואל לאתר ואינון מוקרין ליה דהוא חכם תרתי מכילי צריך למימר לון חדא מכילא אנא חכים: רב אשי אמר כל אוהב ללמוד בהמון (לא) [לן] תבואה. כרבי יוסי בר חנינא דאמר חרב (על) [אל] הבדים ונואלו. חרב על צוארי ת"ח שיושבין ועוסקין בתורה בד כבד ולא עוד כו. רבינא אמר כל (האומר) [האוהב] ללמוד בהמון (לא) [לן] תבואה. והיינו דאמר רבי הרבה תורה למדתי מרבתי ומחברי יותר מהן ומתלמידי יותר מכולן: עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים מי גרם להיות עומדות רגלינו במלחמה שערי ירושלים שהיו מצויינים בחלכה. וכן אמר הקב"ה לדוד טוב לי יום שאתה מתעסק בתורה בחצריך מאלף

איתא בחז"ל (תגיגה ט"ו ב'), אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו (עי' מלאכי ב ז), עיי"ש וצ"ע, דמשמע דלימוד התורה לא יהי' רק כשהרב בבחי' מלאך, הלא תורה לא בשמים היא, וכי לא די אם הוא אדם גדול, וי"ל עפ"י"מ דמבואר במס' מגילה (ג' א'), ויהי בהיות יהושע כיריחו, וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו, (יהושע ה יג) וגו', שהי' מלאך כי אמר אני שר צבא ה' ותבע ממנו שעכשיו שהוא לילה, שאתם נחים מן המלחמה הי' לכם לעסוק בתורה, ומיד אח"כ כתיב וילן יהושע בתוך העמק (עי' יהושע פרק ח' פסוקים ט' י"ג), ודרשינן שלן בעומקה של הלכה, עיי"ש, דהיינו דתביעת המלאך הי' בתוך המלחמה, ובליילה בתוך המערה עייפים ויגעים ממלחמת היום, אעפ"י"כ תבע ביטול תורה ולא סתם תורה אלא עומקה של הלכה, נמצא שמתביעת המלאך ושר צבא ה' הלזה, למדים תביעת התמדה בלימוד התורה בעומקה בכל מצב שלא יהי', וזה אם הרב דומה למלאך ה' צבאות, כלומר אותו מלאך של יהושע, אם הרב תובע מעצמו ומתלמידיו כמו שתבע המלאך מיהושע, תורה יבקשו מפיהו.

ונודע דכל אחד ואחד "מתלמידי ישיבת נר ישראל", דלאחר שעה שמונה בלילה נמצא לומד תורה בחברותא בבביהמ"ד, וקובעים עתים לתורה, וזה שמחה אמיתית שמתגלה ונראה מבוגרי הישיבה שיחיו.

* * *

תחלת הזמן

(ד' אלול תשל"ד)

למדנו במסכת יבמות (מ"ח, ב'): מפני מה גרים בזמן הזה מעונין ויסורים באין עליהן, ... מפני ששהו עצמם להיכנס תחת כנפי השכינה! ויש ללמוד מזה, כלל גדול הנוגע לבני ישראל בענין התשובה, שבזמן זה שישנה התעוררות לתשובה והזמן מסוגל לתשובה, הנה אם מאן דהו מאחר לעשות תשובה הרי הוא גרוע מן הגרים. כל אחד צריך להרגיש שזהו זמן התחזקות, ולקבל חיזוק מעכשיו לאחר כך. לעשות גדרים וסייגים כדי לחזק עצמו, ויתכן שכל עתידו תלוי בעבודתו בזמן זה. (ועי' בס' שערי תשובה לרבינו יונה בתחילתו באורך).